
◆ *Original Research Article*

Factors Influencing Emigration from Iran: The Role of Inflation and Unemployment

Zahra (Mila) Elmi^{1*}, Fatemeh Pasandi Yasaghi²

Abstract

Due to the increased emigration from Iran over the last decade, it is necessary to examine the factors that influence it. Since most emigrants are young and educated individuals, their departure can cause economic, social, and demographic challenges. Therefore, in this research, we examine the most important factors influencing migration from Iran to its main destination countries, emphasizing three key factors: inflation, unemployment, and political stability. Using the two-stage generalized moment method, factors affecting international migration from Iran between 2010 and 2021 were estimated. According to the results, inflation, unemployment, political instability in Iran, and economic growth in the destination countries serve as motivational factors for migration. In contrast, improvement in the human development index and increase in per capita income function as deterrents. Policy makers should recognize that inflation not only leads to devaluation of the national currency but also results in job losses for businesses unable to withstand inflationary pressure, ultimately causing widespread unemployment and driving human capital out of the country. This migration threatens economic growth and accelerates the closure of the population's golden window by changing the age structure. Financial policymakers are encouraged to adopt appropriate strategies to create a stable political environment and improve labor market conditions through education, ultimately reducing the outflow of human capital and preventing the waste of valuable resources.

Keywords: International migration, Inflation and unemployment, Human Development Index, Political instability, Two-stage Generalized Moments method.

Received: 2024-04-19

Accepted: 2024-06-09

^{1*} . Professor, Department of Economics, University of Mazandaran, Babolsar, Iran (Corresponding Author); z.elmi@umz.ac.ir

² . Master's Student in Theoretical Economics, University of Mazandaran, Babolsar, Iran; fatemehpasandi6511@gmail.com

E-ISSN: 2008-3742 / © Population Association of Iran. This is an open access article under the CC BY 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <https://doi.org/10.22034/jpai.2025.2026835.1345>

Extended Abstract

Introduction

Migration is a global phenomenon with significant impacts on societies and countries. These effects can be positive or negative. Immigration fosters culture and racial diversity, facilitates the transfer of knowledge and expertise, increases production, builds a highly skilled workforce, and ensures reasonable wages in the destination countries. Conversely, it can have adverse effects on the countries of origin, as skilled labor and expertise are utilized elsewhere instead of contributing to domestic growth. Bhardwaj and Sharma (2023) found that about 2.3% of individuals in developing countries lived outside their country of birth in 2016, with job opportunities being a key driver of migration. This figure has increased to 3.6% in 2020.

Researchers have evaluated various factors affecting emigration, including social, demographical, political, environmental, geographical, and economic factors that motivate individuals to migrate. Migration, whether forced or voluntary, can be explained through pull and push factors. Pull factors represent the positive characteristics of the destination countries, while push factors reflect the negative aspects of the countries of origin. Unemployment, coupled with political and economic instability, is a major driver of international migration. People of all ages, regardless of gender, are motivated to seek better living conditions and welfare abroad. Rising unemployment, a lack of job opportunities, the mismatch between education and employment, low real incomes caused by inflation, and political instability stemming from riots, demonstrations, strikes, internal and external wars, and government response to unrest have heightened anxiety, especially among young people. This has led them to seek migration to countries with higher employment rates, better per capita income, and safer political environments. The departure of human capital especially educated youth, poses a warning for domestic labor markets and necessitates attention from policymakers.

In Iran, persistent unemployment and chronic inflation have pushed many, especially young people, to migrate to developed countries in pursuit of education, employment, and better opportunities. According to a five-year United Nations report, the number of international migrants increased from 152 million in 1990 to 280 million in 2020. During this period, Iranian migration doubled, with the number of Iranian emigrants rising from 631,000 in 1990 to 1,325,000 in 2020. Considering the economic and demographic implications of migration, this study examines the

determinants of migration from Iran, emphasizing the role of inflation, unemployment, and political stability, using the two-stage Generalized Moments Method or the period 2010-2020.

Methods and Data

In each study, according to pull and push models, inappropriate economic situations, political instability, and social undesirability are factors that cause migration to occur for better living conditions. At the beginning of the decade 2010, the immigrants of Iran were mostly educated. These days, economic factors such as inflation and unemployment, low per capita income, and political instability increase the diversity of people will be willing to migrate (push factors for immigration). This migration has taken place to countries with better economic conditions. In this study, the economic growth of destination countries for immigration is considered a pull factor.

In this research, the two-stage Generalized Moments Method of (GMM) was used to estimate the following equation to investigate the factors affecting migration from Iran to 16 selected countries, with an emphasis on inflation, unemployment, and political instability.

$$\text{timmig}_{it} = \alpha + \beta_1 \text{timmig}_{it-1} + \beta_2 \text{pstability}_{it} + \beta_3 \text{hdi}_{it} + \beta_4 \text{gdpg}_{it} \\ + \beta_5 \text{munemployi}_{it} + \beta_6 \text{inf}_{it} + \beta_7 \text{ipercapita}_{it} + \varepsilon_{it}$$

The dependent variable is migration from Iran (in thousands) to selected countries, including U.S.A, Canada, Germany, Australia, France, Italy, Occupied Palestine, Austria, Sweden, Switzerland, Denmark, Belgium, Norway, Spain, Netherlands, and Finland. The lag of the dependent variable entered into the model as an explanatory variable based on the migration network theory.

Political stability/political instability (stability) is included in the model as an explanatory variable. Countries with good political stability (an index closer to 100) have seen lower immigration rates, as they are attractive destinations for immigration. In contrast, countries with political instability do not provide suitable platforms for students, elites, skilled workers, producers, and investors. Because of political instability, highly educated individuals will face uncertainty regarding job opportunities.

Iran's human development index (HDI) is also included in the model as an explanatory variable. Migration often occurs from countries with low human development to those with higher human development.

The economic growth of destination countries serves as a pulling factor (gdpg) and is included in the model. Male unemployment is another factor that pushes emigration from Iran.

People's decisions to stay in their country or move to another country are often influenced by their income or occupation. Macroeconomic evidence suggests that unemployed individuals are more likely to migrate, and migration rates are higher in countries with high unemployment rates (Restelli, 2023). The variable used in this research is the male unemployment rate in Iran (munemploy). This rate discourages women from participating in the job market and causes them to withdraw from job-seeking activities. Therefore, the female unemployment rate or the total unemployment rate cannot accurately represent the prevailing unemployment situation in Iran's labor market. The low participation rate (about 14% in the second half of the 1950s and less than 14% at the beginning of the last two years) and its relative constancy over the past four decades are not only indicative of job discrimination favoring men in the Iran's labor market but also highlight that 86% of working-age women fall into the categories of students or housewives. Therefore, the female unemployment rate, as defined by the Statistics Center, cannot serve as evidence of hidden or widespread female unemployment. However, a reduction in male unemployment indicates economic improvement, and the labor market benefits from better conditions. As such, the higher male unemployment rate is an important factor in the decision-making process regarding migration.

Iran's annual inflation rate and GDP per capita are also included in the model as explanatory variables. According to Restelli (2023), countries with low or medium levels of per capita income experience higher emigration rates, while countries with higher incomes have lower emigration rates.

Findings

The political stability index has a negative and significant effect on the migration flow, which has also been noted in the research of Bang and Mitra (2011). A low political stability index in any country is a crucial factor in migration flows toward

countries with higher political stability. Improving this index can reduce migration rates.

Improvements in the Human Development Index has a negative effect on emigration. Similarly, the income per capita in Iran, which reflects the economic and welfare status of the country, acts as a deterrent factor for emigration. Conversely, unemployment and inflation are two important factors encouraging emigration. In other words, with effective and efficient policies that control inflation, create political stability, reduce unemployment, and increase per capita income, it may be possible to reduce emigration, particularly among young and educated individuals. Migration, often irreversible, can have a detrimental effect on the accumulation of human capital in the country and risk the youthfulness of the population in the coming years.

The low economic growth in Iran and the high economic growth in the immigration destination countries are significant factors in the migration process. Higher growth rate in other countries reflect favorable economic conditions, business opportunities, employment prospects, higher income levels, and economic prosperity. In the absence of favorable economic and infrastructure conditions domestically, immigrants seek to find countries with a favorable economic prospects for migration.

Conclusion

Due to the intensification of migration from Iran, mostly among educated young people seeking better lives and job security, and its irreversible effect on the economic, social, and demographic structure, we sought to identify the factors influencing the emigration from Iran. We emphasized three key factors: inflation, unemployment, and political stability, along with additional variables such as income per capita, the Human Development Index of Iran, and the economic growth in selected immigration destination countries. According to the results of the estimation, we observed that migration in the previous period positively affects migration in the current period, facilitated by international communication in the modern era and the formation of migration networks between people inside and outside the country. As people's information and awareness of the economic, social, and political conditions of other countries increase and compare these factors with domestic conditions such as income, job opportunities, welfare, and education, their motivation to migrate grows.

Acknowledgement

We are grateful to Dr. Bahram Salvati, the head of the Iran Migration Observatory, and his esteemed colleagues for creating a migration data bank and presenting migration reports from Iran.

Citation:

Elmi, Z.M., Pasandi Yasaghi, F. (2024), Factors Influencing Emigration from Iran: The Role of Inflation and Unemployment, *Journal of Population Association of Iran*, 19(38), 367-412.
<https://doi.org/10.22034/jpai.2025.2026835.1345>

ارجاع:

علمی، زهرا میلا، پاسندی یساقی، فاطمه (۱۴۰۳). عوامل مؤثر بر مهاجرت از ایران با تاکید بر تورم و بیکاری، نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۹(۳۸)، ۳۶۷-۴۱۲.
<https://doi.org/10.22034/jpai.2025.2026835.1345>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

عوامل مؤثر بر مهاجرت از ایران با تاکید بر تورم و بیکاری

زهرامیلا علمی^۱، فاطمه پاسندی یساقی^۲

چکیده

مهاجرت از ایران به دلیل شتاب آن در یک دهه اخیر نیازمند بررسی عوامل مؤثر بر آن است. زیرا اغلب مهاجران، جوانان و تحصیل‌کردگان هستند که خروج آنان می‌تواند مشکلات اقتصادی، اجتماعی و جمعیتی به همراه داشته باشد. تحقیق حاضر در پی آن است تا مهم‌ترین عوامل مؤثر بر پدیده مهاجرت از ایران به کشورهای اصلی مقصد مهاجرت با تاکید بر سه عامل کلیدی تورم، بیکاری و بی‌ثبات سیاسی را شناسایی نماید. برای این منظور، عوامل مؤثر بر مهاجرت بین‌المللی از ایران طی دوره ۲۰۱۰-۲۰۲۱ به روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دو مرحله‌ای، برآورد گردید. براساس نتایج حاصل از برآورد، شاخص تورم، بیکاری و بی‌ثباتی سیاسی در ایران، و رشد اقتصادی در کشورهای مقصد مهاجرت از عوامل انگیزشی مهاجرت بودند در حالی که، بهبود شاخص توسعه انسانی و افزایش درآمد سرانه ایران از عوامل بازدارنده مهاجرت بودند. شایسته است که سیاست‌گذاران پولی کشور در یک نگرش جامع، تورم را نه فقط کاهش ارزش پول ملی، بلکه از دست دادن مشاغل که قدرت تاب‌آوری در شرایط تورم ندارند و ناچار به تعطیلی فعالیت خود هستند، بیکاری گسترده و خروج سرمایه انسانی از کشور بدانند. این خروج نه تنها رشد اقتصادی را می‌تواند به خطر بیندازد بلکه می‌تواند با تغییر در ساختار سنی جمعیتی به بسته شدن پنجره طلایی جمعیت در کشور شتاب دهد. هم‌چنین، انتظار بر این است که سیاست‌گذاران مالی کشور با سیاست‌های مناسب در پهنه اقتصاد و اجتماع و ایجاد جو بانیات سیاسی و شتاب در بهبود وضعیت بازار کار متناسب با تحصیلات، مانع خروج رو به افزایش نیروی انسانی و هدر رفت سرمایه‌های انسانی شوند.

واژگان کلیدی: مهاجرت بین‌المللی، تورم و بیکاری، شاخص توسعه انسانی، بی‌ثباتی سیاسی، روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دو مرحله‌ای.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۳/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۳۱

^۱. استاد گروه علوم اقتصادی دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (نویسنده مسئول): z.elmi@umz.ac.ir

^۲. دانشجوی کارشناسی‌ارشد اقتصاد نظری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران: Fatemehasandi6511@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.22034/jpai.2025.2026835.1345>

مقدمه و بیان مسئله

مهاجرت یک فرایند جهانی است که امروزه به چالش توسعه تبدیل شده است. جابه‌جایی انسان از مکانی به مکان دیگر با اهداف و انگیزه‌های مختلف، به صورت دائم یا موقت یا بدون در نظر گرفتن زمان یکی از دغدغه‌هایی است که کشورها با درجه مختلف توسعه‌یافتگی از زمان‌های دور با آن مواجه بوده‌اند. شواهد موجود نشان می‌دهد اکثر مهاجرت‌هایی که از زمان‌های دور تاکنون صورت گرفته از مکان‌های کمتر توسعه‌یافته به سمت مکان‌هایی با توسعه‌یافتگی بیشتر برای داشتن رفاه و زندگی بهتر در سرزمین جدید است. عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر تصمیم افراد برای مهاجرت است. در جهان امروز با رشد سریع فناوری اطلاعات و ارتباطات، سطح آگاهی افراد از امکانات و شرایط رفاهی کشورهای مختلف در جهان با توجه به رشته‌های مختلف تحصیلی، سطح تحصیلات و مهارت‌ها بیش از پیش افزایش یافته و همین موضوع باعث شده است تصمیم‌گیری در مورد مهاجرت برای افراد نسبت به دهه‌های گذشته ساده‌تر و با سرعت بیشتری صورت گیرد. پدیده مهاجرت بین‌المللی دیگر مانند دهه‌های قدیم فقط مربوط به مردان و زنان وابسته با آن‌ها نیست، بلکه در دهه‌های اخیر این پدیده در مورد زنان نیز پا به پای مردان قدرت گرفته است.

به‌طورکلی مهاجرت به‌عنوان یک پدیده جهانی، تأثیرات زیادی بر جوامع و کشورها دارد. این تأثیرات با توجه به شرایط موجود در کشورها (سنت، دین، مذهب و ...)، سیاست‌های اتخاذ شده از سوی دولت‌ها، چهارچوب کلی قوانین می‌تواند مثبت یا منفی باشد. هم‌چنین مهاجرت می‌تواند باعث تنوع فرهنگ و نژاد، انتقال دانش و تخصص، افزایش تولید، افزایش نیروی کار با مهارت بالا و دستمزدی معقول در کشور مقصد شود. همین‌طور در کشور مبدأ می‌تواند اثرات زیانباری بر جای بگذارد، زیرا نیروی کار مهارت و دانش خود را به جای اینکه در کشور خود بکار گیرد توانایی خود را در کشور دیگری به ثمر می‌نشانند. در سال ۲۰۲۳، بهاردواج و شارماد^۱ در پژوهش

خود نشان داده‌اند که در سال ۲۰۱۶ حدود ۳/۲ درصد افراد کشورهای در حال توسعه در کشورهایی به غیر از سرزمین محل تولد خود زندگی می‌کنند که کمبود اشتغال در کشور مبدأ یکی از دلایل اصلی آن‌ها برای مهاجرت است و این رقم در سال ۲۰۲۰ به ۳/۶ درصد افزایش یافته است. به عبارتی، حدود ۲۸۱ میلیون مهاجر در کشورهای توسعه‌یافته ساکن هستند.

در اکثر پژوهش‌هایی که در مورد مهاجرت صورت گرفته است نشان داده می‌شود که عوامل دافعه و جاذبه به‌عنوان عوامل رانشی و کششی در کشور مبدأ و مقصد به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم بر روند مهاجرت اثرگذار هستند. عوامل رانشی مانند بی‌ثباتی اقتصادی، نرخ بیکاری بالا، رشد اقتصادی پایین، افزایش جمعیت، بی‌ثباتی سیاسی، عدم سیستم آموزشی مناسب با بازار کار، درگیری‌های قومی و قبیله‌ای بر انگیزه مهاجرت در کشور مبدأ اثرگذار هستند و عوامل کششی مانند وجود اشتغال، نرخ دستمزد بالا، سیستم آموزشی مناسب و ثبات سیاسی جاذب مهاجران از سراسر دنیا در کشورهای مقصد است. داتا^۱ (۱۹۹۸) در پژوهش خود بیان می‌کند که مهاجرت چه اجباری باشد چه داوطلبانه، می‌توان آن را براساس عوامل جاذبه-دافعه توضیح داد. عوامل جاذبه از ویژگی‌ها مثبت کشور مقصد و عوامل دافعه از خصوصیات منفی کشور مبدأ است. بیکاری و بی‌ثباتی سیاسی و اقتصادی از عوامل مهم مهاجرت بین‌المللی محسوب می‌شوند که به دلیل آن، افراد در سنین مختلف بدون توجه به جنسیت، به مهاجرت بین‌المللی ترغیب می‌شوند. افزایش نرخ بیکاری و کمبود فرصت‌های شغلی، متناسب نبودن شغل با تحصیلات، درآمد کم با توجه افزایش سطح عمومی قیمت‌ها و همچنین عدم ثبات سیاسی در کشورها به دلیل شورش‌ها، تظاهرات، اعتصابات، جنگ‌های داخلی و خارجی، واکنش دولت‌ها نسبت به ناآرامی‌ها باعث افزایش نگرانی و اضطراب افراد به‌ویژه در میان جوانان شده و باعث می‌شود که به‌دنبال مهاجرت به کشورهایی با نرخ اشتغال بالاتر، درآمد سرانه بالاتر و فضای سیاسی امن‌تری باشند. خروج سرمایه انسانی اغلب جوانان تحصیل‌کرده از کشورهای مبدأ زنگ

خطری برای بازار کار داخلی است. علاوه بر این زنگ خطر، صدای شیپور وارونه‌ای هم در ایران به گوش می‌رسد و آن تغییر در ساختار سنی جمعیت و شتاب گرفتن دوران گذار پنجره طلایی است که علی‌رغم پیش‌بینی جمعیت‌شناسان برای بسته شدن این پنجره طلایی ایران در سال ۲۰۳۰، این زمان زود هنگام فرا خواهد رسید. فرصت طلایی که برگشت‌پذیر نیست. با توجه به نرخ بیکاری نسبتاً بالا به‌ویژه برای زنان و تورم مزمن در پهنه اقتصاد کشور، افراد به‌ویژه دانشجویان و نسل جوان، به دنبال تحصیل و اشتغال و رسیدن به فردایی بهتر با کوله باری از خاطرات، مام وطن را به مقصد کشورهای توسعه‌یافته ترک می‌کنند. براساس گزارش داده‌های پنج ساله سازمان ملل، تعداد مهاجران بین‌المللی از ۱۵۲ میلیون نفر در سال ۱۹۹۰ به ۲۸۰ میلیون نفر در سال ۲۰۲۰ رسیده است که در این بین تعداد مهاجران ایرانی طی این سال‌ها دو برابر شده و از ۶۳۱ هزار نفر در سال ۱۹۹۰ به ۱،۳۲۵ هزار نفر در سال ۲۰۲۰ رسیده است. با توجه به اهمیت مهاجرت چه از منظر اقتصادی و چه از منظر جمعیت‌شناختی در این مطالعه تلاش شده است تا اثر عوامل مهم بر روند مهاجرت از ایران با تاکید بر تورم، بیکاری و ثبات سیاسی طی دوره زمانی ۲۰۱۰-۲۰۲۰ با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دومرحله‌ای مورد بررسی قرارگیرد. از این‌رو، این مطالعه از هفت بخش تشکیل شده است. در بخش اول مقدمه و بیان مسئله و در ادامه، در بخش دوم مبانی نظری تحقیق آمده است. بخش سوم به پیشینه تجربی، بخش چهارم به ارائه مدل و روش‌شناسی پژوهش و بخش پنجم به توصیف داده‌ای اختصاص داده شده است. بخش ششم مربوط برآورد مدل و ارائه نتایج و آزمون‌های مورد نیاز برآورد است و پایان‌بخش، نتیجه‌گیری و ارائه راهبرد سیاستی است.

مبانی نظری و تجربی پژوهش

تحرك انسان از مكاني به مكان ديگر از زمان به وجود آمدن جوامع بشري تا كنون يكي از پديده‌هاي مهم تاريخي است. در جريان مهاجرت عوامل مختلفي از جمله حوادث طبيعي، شرايط آب و هوايي، افزايش جمعيت، جنگ‌ها، شرايط اقتصادي، اجتماعي، سياسي و مذهبي اثرگذار هستند. به همين دليل، مهاجرت به عنوان بخش جدائي ناپذيري از تحولات اقتصادي-

اجتماعی و در سطوح گسترده صورت می‌گیرد. جابه‌جایی افراد می‌تواند در داخل مرزهای جغرافیایی یا خارج از آن صورت گیرد. امروزه با صنعتی شدن جوامع و رشد سریع فناوری اطلاعات و ارتباطات و آسان شدن جریان‌های حمل‌ونقل بین‌المللی، مهاجرت بین‌المللی به طرز چشم‌گیری افزایش یافته است. از این رو دولت‌ها باید بکوشند تا سیاست‌هایی درست و مناسب در برابر جریان‌های مهاجرتی (ورود و خروج) اتخاذ نمایند تا کمترین آسیب و بیشترین منفعت را کسب کنند. نظریه‌های متفاوتی در مورد مهاجرت و جریان‌های بین‌المللی آن وجود دارد که برخی از آن‌ها براساس عوامل رانشی (دافعه) و کششی (جاذبه) شکل گرفته است. براساس مدل‌های جاذبه و دافعه، عوامل اقتصادی، فیزیکی، اجتماعی، سیاسی و حتی زیست محیطی نامناسب در یک مکان سبب می‌شود که افراد به مکان دیگری که شرایط بهتری دارد مهاجرت کنند. در مدل‌های جاذبه و دافعه نظریه‌پردازان به دو دسته عوامل توجه می‌کنند. الف) عواملی که سبب دافعه افراد از محل تولد و یا اسکان آن‌ها می‌شود. ب) عواملی که سبب جذب آن‌ها به محل دیگری برای زندگی می‌شود.

مفهوم مهاجرت از نظر اورت. اس. لی^۱ (۱۹۶۶) مجموعه‌ای از عوامل جاذبه و دافعه در کشورهای مبدأ و مقصد و عوامل مداخله‌گر و ویژگی‌های شخصی است. این عوامل مداخله‌گر از فردی به فرد دیگر متفاوت بوده و به عواملی چون سن، جنسیت، ویژگی‌های فردی، درجه تحصیلات و غیره بستگی دارد. لی معتقد هست در هر منطقه عواملی وجود دارد که باعث می‌شود مردم بومی در آن منطقه بمانند و افراد غیربومی آن منطقه را برای مقصد مهاجرت انتخاب کنند. عواملی که از نظر لی در تصمیم‌گیری افراد برای مهاجرت دخیل هستند عبارتند از: الف) عواملی که با سرزمین مبدأ مرتبط هستند؛ ب) عواملی که با سرزمین مقصد مرتبط هستند؛ ج) موانع مداخله‌گر یا بازدارنده؛ د) عوامل شخصی.

توماس^۱ نظریه جاذبه-دافعه را براساس عدم توازن اقتصادی و اجتماعی کشورها مطرح کرد. طبق نظر او، اکثر کشورهای مهاجرپذیر با ایجاد توازن در مسائل اقتصادی و اجتماعی در جذب افراد مهاجر قوی عمل می‌کنند درحالی‌که کشورهای مهاجرفرست از چنین قابلیت‌های برخوردار نیستند. الگوهایی که مهاجرت را تابعی از بیکاری می‌دانند براساس الگوی جاذبه-دافعه عمل می‌کنند. تا زمانی که کشورهای مهاجرپذیر بستری مناسب برای ایجاد فرصت‌های شغلی و درآمد بالاتر فراهم می‌کنند سالانه شاهد حجم زیادی از مهاجرت خواهیم بود و در این بین افراد از پایان سن نوجوانی تا اوایل سی سالگی تمایل بیشتری برای مهاجرت از کشور دارند (حاتمی و همکاران، ۱۳۹۱).

شبکه مهاجرتی، مفهومی در عصر معاصر است که با مفهوم سرمایه اجتماعی پیوند خورده است. آرانگو^۲ (۲۰۰۰) شبکه مهاجرت را به عنوان "مجموعه‌ای از روابط بین فردی که مهاجران را با اقوام، دوستان یا هموطنان خود در خانه که اطلاعات را منتقل می‌کنند، پشتیبان‌های مالی ارائه می‌دهند و فرصت‌های شغلی و اسکان را به روش‌های مختلف حمایتی تسهیل می‌کنند، مرتبط می‌کند" تعریف می‌کند. این شبکه‌ها هزینه‌ها و خطرات جابه‌جایی افراد را کاهش و بازده خالص مورد انتظار مهاجرت را افزایش می‌دهند.

مطالعات پژوهشگران نشان می‌دهد مهاجرت و بیکاری و ثبات سیاسی از جهات مختلف با یکدیگر تعامل دارند و یک رابطه چندوجهی را شکل می‌دهند. همان‌طور که مهاجرت می‌تواند بر بیکاری، ثبات سیاسی، رشد اقتصادی از طریق سطوح مختلف مهارتی، سیاست‌های اتخاذ شده و اندازه پذیرش کشور میزبان اثرگذار باشد، بیکاری و نبود شغل متناسب با توانایی هر فرد و بی‌ثباتی سیاسی در کشور مبدأ نیز می‌تواند چالش‌های سیاسی و اقتصادی برای افراد ایجاد کرده و بر انگیزه مهاجرت بیفزاید (Sengupta and Mihalache, 2021; Mtiraoui, 2024).

1. Thomas
2. Arango

دلایل بسیاری برای مهاجرت انسان در جهان وجود دارد و تاکنون پژوهش‌های علمی زیادی چه به صورت کیفی و چه کمی در مورد مهاجرت بین‌المللی برای شناسایی آثار مثبت و منفی مهاجرت در کشورهای مبدأ و مقصد و عوامل مؤثر بر این پدیده جهانی، جهت ارائه راهبرد سیاستی در ایران و سایر کشورهای جهان انجام شده است. شاید یکی از مطالعات جامع در ایران توسط رصد خانه مهاجرت صورت گرفته که یکی از مهم‌ترین پیامد آن، ایجاد یک بانک داده‌ای و ارائه گزارشات دوره‌ای جهت استفاده محققان در بررسی مهاجرت است. در ادامه بخشی از مطالعاتی که در سال‌های اخیر درباره مهاجرت در داخل و خارج کشور انجام گرفته است و به نوعی قرابت بیشتری با مطالعه حاضر دارند، ارائه می‌شود.

صادقی و میرزاده (۱۴۰۲) با این ادله که مهاجرت یا تمایل به مهاجرت از ایران در گروه‌های متخصص در صورت اشاعه و گستردگی، می‌تواند برای کشور مسئله آفرین باشد؛ به بررسی سطح تمایل به مهاجرت از ایران و عوامل مرتبط با آن در بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان می‌پردازند. روش تحقیق، پیمایشی و جامعه آماری ۶۲۵۸ دانشجوی شاغل به تحصیل در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ در دوره‌های تحصیلات تکمیلی است. تحلیل داده‌ها براساس نمونه ۲۱۵ نفری انجام و از روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای (جنس، مقطع تحصیلی و گروه آموزشی) استفاده شد. یافته‌های تحقیق نشان داد که درگروه تحصیلی علوم انسانی، میل به مهاجرت کمتر از گروه‌های مهندسی و علوم پایه است و وضعیت اقتصادی فرد تأثیری بر مقدار میل به مهاجرت ندارد. از دیگر یافته‌ها عدم تفاوت معنی‌دار در میل زنان و مردان به مهاجرت است. نمودار مدل معادله ساختاری، اثر غیرمستقیم تعلق دینی و اعتماد نهادی را بر تمایل به مهاجرت و اثر مستقیم تعلق اجتماعی را بر این متغیر نشان داد. با افزایش تعلق دینی میل به مهاجرت کاهش می‌یابد و اعتماد نهادی بیشتر می‌شود. با افزایش اعتماد نهادی، تعلق اجتماعی افزایش یافته و میل به ماندن بیشتر می‌شود.

رضایی و صادقی (۱۴۰۰)، اظهار می‌دارند که مهاجرت از ایران هرچند قدمتی طولانی دارد، اما در سال‌های اخیر روند افزایشی داشته، و همچنان، نسبت قابل توجهی از جمعیت نیز در

سودای مهاجرت و تمنای رفتن به خارج از کشور هستند. بنابراین، این مطالعه با هدف سنجش تمایل ایرانی‌ها به مهاجرت از کشور و عوامل مؤثر بر آن با استفاده از تحلیل ثانویه داده‌های خرد پیمایش ملی سرمایه اجتماعی با تعداد نمونه ۱۴۲۰۰ نفر ساکن در مناطق شهری و روستایی ایران انجام شد. طبق نتایج، حدود یک چهارم پاسخگویان میل به مهاجرت از ایران دارند. افرادی که در سودای مهاجرت از ایران هستند اغلب مرد، مجرد، جوان، تحصیل‌کرد^۱ دانشگاهی، با رضایت اجتماعی پایین و متعلق به طبقه اجتماعی متوسط و بالا و ساکن در شهرهای بزرگ هستند. از این‌رو، اغلب افراد دارای میل مهاجرت را افراد تحصیل‌کرده، ماهر و متخصص تشکیل می‌دهند؛ بنابراین، سودای مهاجرت در میان ذهنیت ایرانی‌ها -به‌ویژه نسل جوان- شکل گرفته و این وضعیت، می‌تواند منجر به افزایش حجم مهاجرت‌های بین‌المللی از کشور شود.

بزرگ‌زاد و همکاران (۱۳۹۹)، به سنجش نگرش نخبگان تحت پوشش بنیاد ملی نخبگان استان تهران در مورد عوامل اجتماعی، اقتصادی و علمی پژوهشی موجود در مبدأ و مقصد به‌عنوان عوامل دافعه و جاذبه و چگونگی تأثیر این عوامل بر گرایش نخبگان به مهاجرت خارج از کشور می‌پردازند. روش تحقیق، کیفی و کمی بوده است. نتایج بخش کیفی نشان داد مشکلات: اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی، برنامه‌ریزی، قانونی و زیرساخت‌های ارتباطی و تکنولوژیکی از عوامل دافعه مهاجرت نخبگان است. در بخش کمی بعد از تجزیه و تحلیل‌های رگرسیونی مشاهده شد که عوامل علمی، اجتماعی و مداخله‌گر در مقصد و عوامل اجتماعی در مبدأ بر گرایش نخبگان به مهاجرت خارج از کشور تأثیر دارند.

سیفی و خالقی‌نژاد (۱۳۹۵)، در پژوهشی با استفاده از روش تحلیلی و توصیفی به بررسی اثرات جهانی شدن اقتصاد بر مهاجرت نیروی کار پرداختند. نتایج حاصل نشان داد کشورهای مختلف جهان در جذب نیروی کار ماهر با یکدیگر به رقابت می‌پردازند. به ویژه کشورهایی که از نظر اقتصادی قدرتمند هستند به دنبال نیروی کار ماهر و ارزان قیمت هستند تا بتوانند با کمترین هزینه بیشترین عایدی را داشته باشند که این خود به ضرر کشورهای فرستنده نیروی کار است. کشورهای مبدأ با

اتخاذ سیاست‌های مناسب در اقتصاد و ایجاد بستر مناسب برای بکارگیری نیروی کار ماهر در داخل و ایجاد جذابیت‌های رفاهی برای نیروی کار می‌توانند فرایند مهاجرت را کاهش دهند.

متقی (۱۳۹۴) عوامل اقتصادی مؤثر بر مهاجرت از کشور ایران را مورد واکاوی قرار داده و به این منظور، به مدل سازی رابطه میان مهاجرت و دو شاخص اصلی اقتصادی اثرگذار بر آن یعنی درآمد و بیکاری، می‌پردازد. نتایج حاصل از به‌کارگیری روش خودتوضیح برداری با وقفه‌های گسترده، در دوره زمانی ۱۹۸۰ تا ۲۰۱۰، نشان می‌دهد که، شاخص‌های تولید ناخالص داخلی، بیکاری و شاخص حکمرانی خوب، از عوامل اصلی بلندمدت تأثیرگذار بر میزان مهاجرت از کشور ایران، محسوب می‌شوند. در این میان، کاهش بیکاری، افزایش تولید ناخالص داخلی و بهبود شاخص حکمرانی خوب، منجر به کاهش میزان مهاجرت از کشور ایران شده و این نتیجه مؤید نظریات مربوط به کارکردگرایان، ساختارگرایان و توسعه‌گرایان برای کشور ایران است.

شاه‌آبادی و بزرگی (۱۳۹۳)، تأثیر آزادی اقتصادی و سیاسی بر جریان بین‌المللی مهاجرت (با تأکید بر مهاجرت نخبگان) از کشورهای در حال توسعه منتخب به ایالات متحده آمریکا طی دوره زمانی ۱۹۹۶-۲۰۰۹ با رهیافت پانل دیتا مطالعه کردند. یافته‌ها حاکی از این است که شاخص آزادی اقتصادی و فقدان آزادی سیاسی و مدنی تأثیر منفی و معنی‌داری بر جریان مهاجرت و مهاجرت نخبگان دارد. هم‌چنین متغیر انباشت مهاجرت نخبگان به‌طور مثبت و معنی‌دار، مهاجرت و مهاجرت نخبگان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. متغیر نرخ بیکاری دانش‌آموختگان دانشگاهی بر جریان مهاجرت تأثیر بی‌معنی و بر مهاجرت نخبگان تأثیر مثبت و معنی‌دار دارد. هم‌چنین شاخص توسعه انسانی بر کل مهاجرت و مهاجرت نخبگان تأثیر منفی و معنی‌داری دارد.

در پژوهشی کلواراچچی و جایاتیلکا^۱ (۲۰۲۴) به بررسی اثرات عوامل کلان اقتصادی بر مهاجرت از سریلانکا و فشار بر بازار کار آن پرداخته‌اند. روش مورد بکاررفته در این پژوهش

مدل خودرگرسیو تصحیح خطای برداری، مدل خود رگرسیون برداری و آزمون علیت گرنجر با استفاده از داده‌های سالانه از سال ۱۹۸۶ تا ۲۰۲۲ است. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد تولید ناخالص داخلی درآمد سرانه و رشد اقتصادی تأثیر منفی بر مهاجرت دارند در حالی که نرخ بیکاری و آموزش عالی اثر مثبت بر مهاجرت دارند.

ردلین^۱ (۲۰۲۳) تأثیر بیکاری جوانان و فشار جمعیتی بر مهاجرت در منطقه MENA را با استفاده از الگوی جاذبه غیرخطی طی دوره زمانی ۱۹۹۵-۲۰۲۰ مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان می‌دهد بیکاری جوانان در این منطقه نقش بسزایی در جریان مهاجرت آن‌ها به کشورهای دیگر به‌ویژه OECD دارد و هرچه فشار جمعیتی بیشتر باشد بیکاری در بین جوانان افزایش یافته و وجود فرصت‌های شغلی در کشورهای دیگر باعث ترغیب بیشتر جوانان برای مهاجرت از کشور خود می‌شود.

در مقاله‌ای کویلینسکی و همکاران^۲ (۲۰۲۲) به بررسی محرک‌های مهاجرت بین‌المللی و دیدگاه‌های مختلفی که در مورد مهاجرت جهانی وجود دارد و همین‌طور اثرات اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و زیست محیطی با استفاده از روش پانل دیتا در کشورهای اتحادیه اروپا طی دوره زمانی ۲۰۰۰-۲۰۱۸ پرداختند. نتایج بدست‌آمده نشان می‌دهد کشورهای توسعه‌یافته به مرور زمان با پیری جمعیت و کوچک شدن بازار کار مواجه شده و از طرفی کشورهای در حال توسعه با تحرک نیروی‌کار جوان در بازار داخلی مواجه می‌شوند و این خود جریان مهاجرت از کشورهای در حال توسعه به سمت کشورهای توسعه‌یافته را افزایش می‌دهد. بنابراین، دولت‌ها باید تلاش کنند یا اتخاذ سیاست‌های درست نیروی‌کار ماهر را جذب کرده و این‌گونه به اقتصاد کشور کمک بیشتری کنند.

1. Redlin

2. Kwilinski et al

در مقاله‌ای با عنوان مهاجرت و فرار مغزها از ایران توسط آزادی و همکاران^۱ (۲۰۲۰) بیان می‌شود مهاجرت یا به عبارتی فرار مغزها از ایران به دلیل عواملی نظیر اقتصاد نابسامان و حکمرانی ضعیف، بیکاری، بی‌ثباتی سیاسی، وجود فساد و علل اجتماعی و جمعیتی است و بیشترین مقصد مورد نظر مهاجران ایرانی ایالات متحده، کانادا، آلمان و انگلستان است. روش به کار رفته در این پژوهش روش کمی از سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۲۰ است که از داده‌های منتشر شده توسط دولت‌ها و آژانس بین‌المللی استفاده شده است. نتایج این پژوهش بیان می‌کند: با توجه به اینکه افراد تحصیل کرده و ماهر در طی سال‌ها ایران را به مقصد کشورهای توسعه‌یافته ترک کردند این روند مهاجرت در سال‌های پیش‌رو افزایشی بوده و شاهد مهاجرت فزاینده افراد مفید از کشور خواهیم بود. این جوامع دور از وطن^۲ اگرچه از نظر فکری و مادی دچار تحولات گسترده‌ای می‌شوند و می‌توانند به روند رشد کشور کمک کنند. اما تا زمانی که ایران دچار تحولات بنیادی نشود کمک این جوامع ناکام خواهد ماند و ایران با افزایش مهاجرت سرمایه انسانی از ارزشمندترین منبع خود برای رسیدن به توسعه‌یافتگی محروم خواهد ماند.

در سال ۱۹۹۵، فریدبرگ و هانت^۳ اظهار می‌دارند رشد اقتصادی در کشور مبدأ می‌تواند نرخ بیکاری را کاهش داده و منجر به افزایش موقعیت‌های شغلی بیشتر در کشور مبدأ شود. از طرفی کمبود شغل در هر کشوری می‌تواند باعث به وجود آمدن نارضایتی و ناآرامی اقتصادی و بی‌ثباتی سیاسی شود. به عبارتی از دیگر عوامل مهاجرت در کشورهای مهاجرفرست، بی‌ثباتی سیاسی است که به عنوان محرک مهم عمل می‌کند، زیرا افراد به دلیل وجود درگیری، نزاع، خشونت، ناامنی و بی‌ثباتی دولت‌ها ترجیح می‌دهند کشور خود را به سمت کشورهایی با ثبات سیاسی بیشتر ترک کنند. هم‌چنین بی‌ثباتی سیاسی بر رشد اقتصادی کشور مبدأ اثر مخرب گذاشته و فقر و بیکاری را افزایش و مقدار جذب سرمایه‌گذاری خارجی را کاهش و جریان

1. Azadi et al

2. Diaspora

3. Friedberg & Hunt

تجارت بین‌المللی را با مشکل مواجه می‌سازد به گونه‌ای که کشور مبدأ با تنش‌های اقتصادی، سیاسی و اجتماعی مواجه می‌شود. در چنین شرایطی افراد بومی ترجیح می‌دهند برای داشتن زندگی بهتر و رفاه اقتصادی و امنیت بیشتر با توجه به مهارت و سطح تحصیلاتی که دارند به کشورهایی مهاجرت کنند که باثبات‌تر هستند.

مطالعات مدون انجام شده بر روی مهاجرت در ایران قدمتی بیش از یک دهه دارد که در یک جمع‌بندی، می‌توان اظهار نمود که اکثر این مطالعات عوامل مؤثر بر مهاجرت نخبگان و اقشار تحصیل‌کرده را بررسی نمودند که در آن عوامل اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و جامعه‌شناختی بسته به مورد مد نظر قرار گرفت. همچنین بخش قابل‌توجهی از این مطالعات انجام شده، به صورت موردی برای مناطق خاصی از کشور و گاهی پرسشنامه‌ای بوده است (محسنی تبریزی و عدل، ۱۳۸۶؛ ارشاد و حمایت خواه جهرمی، ۱۳۸۶؛ نوری حکمت و همکاران، ۱۳۸۸؛ مقدس و اشرفی، ۱۳۸۸؛ طالبی زیدی و رضایی، ۱۳۸۸؛ صدرا، ۱۳۹۰؛ حاتمی و همکاران، ۱۳۹۱؛ صحبتی‌ها و همکاران، ۱۳۹۲؛ قرابی تبریزی، ۱۳۹۳؛ شهریاری‌پور و همکاران، ۱۳۹۶؛ کیانی و همکاران، ۱۳۹۷؛ نوبخت و رستمعلی زاده، ۱۴۰۲). به دلیل محدودیت داده‌ای، کمتر مطالعه‌ای به عوامل اقتصادی اجتماعی و سیاسی مؤثر بر مهاجرت ایرانیان به خارج از کشور پرداخته است. از این رو، در مطالعه حاضر بعد از گردآوری داده‌ای از منابع معتبر بین‌المللی، عوامل مؤثر بر مهاجرت ایرانیان به کشورهای مقصد اصلی مهاجرت^۱ با تاکید بر سه عامل کلیدی بیکاری، تورم و بی‌ثباتی سیاسی صورت گرفته است.

۱. این انتخاب براساس بیشترین مهاجرت به این کشورها صورت گرفته است. همواره حدود ۸۵ درصد از کل مهاجرت ایرانیان به کشورهای امریکا، کانادا، آلمان، استرالیا، فرانسه، ایتالیا، فلسطین اشغالی، اتریش، سوئد، سوئیس، دانمارک، بلژیک، نروژ، اسپانیا، هلند و فنلاند بوده است.

ارائه مدل و روش‌شناسی پژوهش

در هر مطالعه انتخاب مدل براساس هدف تحقیق و مبانی نظری طراحی می‌شود (معادله ۱). طبق مدل‌های جاذبه و دافعه عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی نامناسب در یک مکان موجب مهاجرت به کشورهایی که از این نظر در شرایط مناسب‌تری هستند مهاجرت می‌کنند. از عواملی که در یک دهه اخیر سبب مهاجرت از ایران شده که در ابتدای دهه بیشتر اقشار تحصیل‌کرده بودند عوامل اقتصادی چون تورم و بیکاری، درآمد سرانه و شاخص توسعه انسانی (شاخص رفاهی)، و بی‌ثباتی سیاسی بوده است. این مهاجرت به سوی کشورهایی صورت گرفته است که وضعیت اقتصادی بهتری داشته‌اند که در این مطالعه رشد اقتصادی کشورهای مقصد مهاجرت به‌عنوان عامل کششی در مقصد در نظر گرفته شد.

در این پژوهش از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دو مرحله‌ای برای برآورد معادله (۱) با استفاده از نرم افزار STATA17 جهت بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت با تأکید بر تورم، بیکاری و بی‌ثباتی سیاسی بر مهاجرت از ایران به ۱۶ کشور منتخب استفاده شده است. معادله‌ی بکار رفته در این پژوهش براساس مطالعات پیشین که در زمینه مهاجرت صورت گرفته، اقتباس شده است. داده‌های این پژوهش از پایگاه‌های داده‌ای؛ سازمان بین‌المللی مهاجرت، سازمان ملل، بانک جهانی و مرکز آمار ایران گردآوری شده است.

$$\text{timmig}_{it} = \alpha + \beta_1 \text{timmig}_{it-1} + \beta_2 \text{pstability}_{it} + \beta_3 \text{hdi}_{it} + \beta_4 \text{gdpg}_{it} + \beta_5 \text{munemploy}_{it} + \beta_6 \text{inf}_{it} + \beta_7 \text{ipercapita}_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

که در آن:

timmig_{it} : متغیر وابسته و مهاجرت از ایران به کشورهای منتخب شامل آمریکا، کانادا، آلمان، استرالیا، فرانسه، ایتالیا، فلسطین اشغالی، اتریش، سوئد، سوئیس، دانمارک، بلژیک، نروژ، اسپانیا، هلند و فنلاند برحسب مقصد جاذب مهاجرت و به هزار نفر است.

$timing_{it-1}$: وقفه متغیر وابسته است که براساس نظریه شبکه مهاجرت به‌عنوان متغیر توضیحی وارد مدل شده است.

$pstability_{it}$: بیانگر ثبات سیاسی / بی‌ثباتی سیاسی است که به‌عنوان متغیر توضیحی وارد مدل شده است. دامنه این عدد از صفر تا ۱۰۰ است. کشورهایی که از ثبات سیاسی خوبی برخوردار هستند (این شاخص به ۱۰۰ نزدیکتر است)، شاهد سطح کمی از مهاجرت افراد بومی خود بوده و در عوض مقاصد خوبی برای مهاجرت هستند. از طرف دیگر، در کشورهایی که بی‌ثباتی سیاسی وجود دارد بستر مناسبی برای افراد از جمله دانشجویان و نخبگان، افراد دارای مهارت، تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران وجود ندارد. زیرا اگر ثبات سیاسی در کشور فراهم نباشد افراد با سردرگمی در مورد بسیاری از مسائل مانند درگیری، نزاع، نداشتن آزادی‌های فردی و اجتماعی و آینده شغلی مواجه شده و تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران امنیت اقتصادی کافی را حس نکرده و همین موضوع باعث کاهش تولید و سرمایه‌گذاری در حوزه اقتصاد می‌شود و هم‌چنین عدم بهره‌مندی از نیروی کار با توانایی بالا و کند شدن چرخه اقتصادی را در پی خواهد شد.

hdi_{it} : شاخص توسعه انسانی ایران است. این شاخص که داده‌های آن از بانک جهانی اخذ شده خود متشکل از امید زندگی، تحصیلات و درآمد سرانه است، که به‌عنوان متغیر توضیحی وارد مدل شده است. انتظار براین است که مهاجرت افراد یا همان سرمایه انسانی اغلب از کشورهایی با توسعه انسانی پایین به سمت کشورهایی با توسعه انسانی بالاتر اتفاق می‌افتد.

$gdpg_{it}$: رشد اقتصادی کشورهای مقصد مهاجرت به‌عنوان عامل کششی در کشور مقصد است. در واقع رشد اقتصادی بالا در کشورهای توسعه‌یافته ادله‌ای برای مهاجرت افراد به آن کشورهاست.

$munemploy_{it}$: تصمیمات افراد برای ماندن در کشور خود یا نقل مکان به مقصد دیگری اغلب تحت تأثیر درآمد یا شغل آن‌ها است. شواهد اقتصاد کلان نشان می‌دهد که وضعیت

اشتغال یک عامل مهم است، زیرا افراد بیکار احتمال بیشتری برای مهاجرت دارند و نرخ مهاجرت در کشورهای با نرخ بیکاری بالا بالاتر است (Restelli, 2023). متغیر مورد استفاده در این تحقیق نرخ بیکاری مردان در ایران است. این نرخ اثر دلسرد کننده برای زنان دارد و سبب کناره‌گیری زنان از جست‌وجو برای کار می‌شود. بنابراین نرخ بیکاری زنان و یا کل نمی‌تواند گواهی بر وضعیت بیکاری حاکم بر بازار کار ایران باشد. وجود نرخ مشارکت پایین (حدود ۱۴ درصد در نیمه دوم دهه ۵۰ و کمتر از ۱۴ درصد در ابتدای دو ساله اخیر) و تقریباً ثابت زنان در ۴ دهه اخیر نه تنها نشان از تبعیض شغلی به نفع مردان در بازار کار ایران است بلکه نشان از آن دارد که ۸۶ درصد از زنان در سن فعالیت در گروه محصلین، دانشجویان و خانه دار قرار گیرند و بدین ترتیب نرخ بیکاری زنان که براساس تعریف مرکز آمار شکل می‌گیرد نمی‌تواند گواه بیکاری پنهان و گسترده زنان باشد. اما کاهش بیکاری مردان نشان از بهبود وضعیت اقتصادی دارد و بازار کار نیز شرایط بهتری را تجربه می‌کند. بنابراین، هر چقدر نرخ بیکاری مردان در ایران بالاتر باشد خود عاملی مهم در جریان تصمیم‌گیری افراد (مرد و زن - به دلیل اثر ناامیدی و دلسردی از شرایط بازار کار-) برای مهاجرت است. زنان و مردان در ادوار مختلف همیشه به دنبال فرصت‌های شغلی جدید و دستمزد بالاتر بوده‌اند. به‌طوری که در نظریه اقتصادی نئوکلاسیک بیان می‌شود مقدار دستمزد و شرایط شغلی متفاوت در بین مناطق و هزینه‌های سفر در روند مهاجرت مهم است و مهاجرت کردن یک تصمیم فردی است که تحت تأثیر شرایط درآمدی و فراهم بودن شغل قرار دارد (نوبهار و همکاران، ۱۴۰۰).

inf_{it} : نرخ تورم سالانه ایران است که به‌عنوان متغیر توضیحی وارد مدل شده است. مقدار تورم و مهاجرت رابطه مستقیم با یکدیگر داشته و شرایط تورمی در ایران و بالا بودن آن نسبت به سایر کشورهای جهان به‌ویژه کشورهای منتخب باعث می‌شود که افراد تمایل زیادی به مهاجرت داشته باشند.

ipercapita: تولید ناخالص داخلی سرانه ایران است که به‌عنوان متغیر توضیحی وارد مدل شده است. طبق پژوهش رستلی^۱ (۲۰۲۳) کشورهای با سطوح پایین و متوسط درآمد سرانه نرخ مهاجرت بالاتری را تجربه می‌کنند، درحالی‌که کشورهای با درآمد بالاتر نرخ مهاجرت کمتری دارند.

یافته‌ها

(۱) توصیف داده‌ای

۱-۱- بررسی روند مهاجرت از ایران

در جدول ۱، سهم کل مهاجران ایرانی به ۱۶ کشور منتخب مقصد مهاجرتی آورده شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۰ جذاب‌ترین کشورهای مقصد مهاجرتی برای ایرانیان به ترتیب آمریکا، کانادا، آلمان و سوئد هستند. همچنین کمتر از یک درصد افراد مهاجر در طی بازه انتخابی به اسپانیا و فنلاند مهاجرت کرده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود روند مهاجرت به فلسطین اشغالی کاهشی بوده و از ۹/۲ درصد در سال ۱۹۹۰ به ۴/۷ درصد در سال ۲۰۲۰ رسیده است. در نمودار ۱، تعداد کل مهاجران و در نمودار ۲ سهم زنان و مردان از کل مهاجران در بازه پنج‌ساله در فاصله سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۲۰ آورده شد. براساس آمار منتشر شده توسط بانک جهانی تعداد کل مهاجران ایرانی به کشورهای منتخب مقصد مهاجرتی روند افزایشی داشته و از ۵۲۱,۲۳۵ هزار نفر در سال ۱۹۹۰ به ۷۵۹,۶۹۹ هزار نفر در سال ۲۰۰۵ رسیده و تقریباً یک و نیم برابر شده است درحالی‌که در سال ۲۰۲۰ این رقم نسبت به سال ۱۹۹۰ دو برابر شده و به ۱,۰۹۰,۱۹۶ هزار نفر رسیده است.

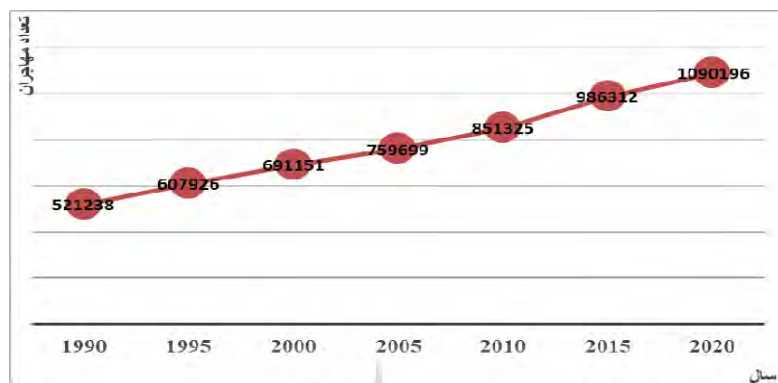
براساس نمودار ۲ در سال ۱۹۹۰ سهم مردان از کل مهاجرت ۵۷/۳ درصد و سهم زنان ۴۲/۷ درصد بوده است که در سال ۲۰۲۰ سهم هر کدام به ترتیب به ۵۳/۱ و ۴۶/۹ درصد

رسیده است. این ارقام نشان می‌دهد در طی سالیان متمادی سهم زنان از مهاجرت کل کم نشده بلکه افزایش یافته و خروج زنان از ایران پا به پای مردان افزایش یافته است.

جدول ۱- سهم مهاجران از ایران به کشورهای منتخب مقصد مهاجرت در بازه‌ی پنج‌ساله (۱۹۹۰-۲۰۲۰)

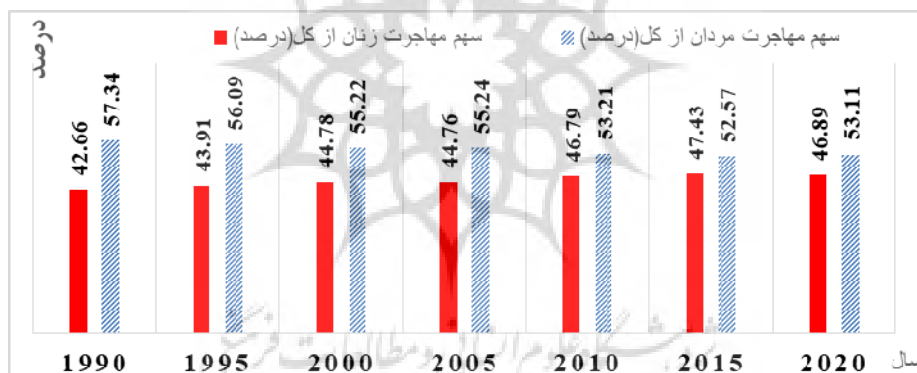
سال	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
امریکا	40.47	41.19	42.02	41.36	40.91	39.97	35.52
آلمان	18.36	16.45	15.10	14.26	13.01	11.53	14.00
کانادا	5.65	8.43	10.75	12.56	14.18	15.56	15.25
سوئد	7.70	7.84	7.39	7.09	7.01	6.64	7.28
نروژ	1.00	1.16	1.28	1.52	1.53	1.63	1.69
اسپانیا	0.34	0.36	0.50	0.55	0.58	0.60	0.73
اتریش	1.64	1.58	1.55	1.56	1.55	1.58	2.21
بلژیک	0.61	0.41	0.25	0.58	1.01	1.07	1.09
فرانسه	4.48	3.97	3.60	2.72	2.51	2.40	2.39
فنلاند	0.11	0.19	0.25	0.40	0.46	0.57	0.70
هلند	1.00	2.03	2.88	3.15	2.98	2.93	3.19
سوئیس	0.90	0.88	0.88	0.92	0.94	0.99	1.20
فلسطین اشغالی	9.17	8.43	7.49	6.71	5.96	5.30	4.66
استرالیا	3.38	3.17	3.09	3.52	4.29	6.25	6.82
دانمارک	1.54	1.60	1.66	1.58	1.40	1.48	1.57
ایتالیا	3.66	2.31	1.30	1.54	1.69	1.51	1.70

منبع: محاسبات پژوهش براساس داده‌های بانک جهانی

نمودار ۱: سهم زنان و مردان ایرانی از کل مهاجرت در بازه پنج‌ساله (۱۹۹۰-۲۰۲۰)

منبع: یافته‌های پژوهش

نمودار ۲- سهم زنان و مردان از مهاجرت از ایران در بازه پنج‌ساله

منبع: یافته‌های پژوهش

۱-۲- بررسی روند ثبات سیاسی در ایران و کشورهای منتخب

شرایط سیاسی هر کشور می‌تواند از عوامل مؤثر بر روند مهاجرت باشد. به عبارتی برخورداری از ثبات سیاسی بالا از عوامل مهم جاذبه در کشور مقصد و بی‌ثباتی آن از عوامل مهم دافعه در کشور مبدأ است و هرچه کشورها تلاش کنند رتبه این شاخص را افزایش دهند

در کنار ثبات عوامل دیگر شاهد روند کاهش مهاجرت از کشور خود خواهند بود (مصطفی‌زاده و عرب مازار، ۱۳۹۷). داده‌های مربوط به شاخص سیاسی در جدول ۲ از بانک جهانی استخراج شده است و اندازه این شاخص در بازه‌ی صفر تا صد است. هر چه این رقم برای یک کشور به صد نزدیک‌تر باشد نشان‌دهنده ثبات سیاسی بالاتر است و هر چه به صفر نزدیک‌تر باشد نشان می‌دهد که کشور مورد نظر از ثبات سیاسی خوبی برخوردار نیست.

جدول ۲: شاخص ثبات سیاسی در ایران و کشورهای منتخب در بازه پنج‌ساله (۲۰۲۰-۲۰۰۰)

سال	2000	2005	2010	2015	2020
استرالیا	93.12	76.21	78.20	76.19	74.53
اتریش	76.19	86.41	89.10	90.00	76.89
بلژیک	83.60	70.39	74.41	64.29	64.15
کانادا	87.30	72.82	81.04	94.29	84.43
دانمارک	95.77	85.44	86.26	76.67	78.30
فنلاند	99.47	100.00	97.16	85.71	80.66
فرانسه	74.07	57.77	68.72	51.43	56.13
آلمان	95.24	75.73	73.46	68.10	67.92
فلسطین اشغالی	16.93	13.11	10.43	11.43	16.51
ایتالیا	78.31	63.11	62.56	58.57	58.02
هلند	100.00	79.13	81.52	78.57	73.58
نروژ	96.30	93.69	95.26	90.48	94.34
اسپانیا	65.61	53.40	33.65	55.71	58.96
سوئد	94.18	94.66	87.68	79.52	81.60
سوئیس	97.35	90.78	92.42	96.19	91.51
آمریکا	82.54	43.69	60.66	66.67	47.64
ایران	24.34	24.27	6.16	17.62	6.60

منبع: بانک جهانی

براساس داده‌ها، در سال ۲۰۰۰ کشورهای هلند، فنلاند، سوئیس، نروژ به ترتیب با داشتن اعداد ۱۰۰، ۹۹/۵، ۹۷/۴، ۹۶/۳ از ثبات سیاسی بالا برخوردار بوده‌اند و در سال ۲۰۲۰ شاخص مربوط به آن‌ها به ترتیب به ۷۳/۶، ۸۰/۷، ۹۱/۵، ۹۴/۳ کاهش یافته است. در این بین شاخص سیاسی ایران از ۲۴/۳ در سال ۲۰۰۰ به ۶/۲ در سال ۲۰۱۰ کاهش و در سال ۲۰۱۵ این شاخص به رقم ۱۷/۶ افزایش یافت. علی‌رغم بهبود وضعیت ثبات سیاسی در طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۰، در سال ۲۰۲۰ دوباره به ۶/۶ کاهش یافت که خود می‌تواند از علت‌های اصلی شتاب گرفتن مهاجرت در سال‌های اخیر باشد.

۳-۱- بررسی روند شاخص توسعه انسانی در ایران و کشورهای منتخب

شاخص توسعه انسانی نماینده خوبی برای توضیح درجه توسعه‌یافتگی یا عدم برخورداری از توسعه کشورها می‌باشد و هر چقدر اندازه شاخص توسعه انسانی کشورها بزرگتر باشد نشان‌دهنده امید زندگی بالاتر، مقاطع تحصیلی بیشتر و درآمد سرانه بالاتر است. بنابراین چنین کشورهایی مقصد خوبی برای مهاجران هستند. از طرفی پایین بودن این شاخص از عوامل دافعه در کشور مبدأ است (شاه‌آبادی و بزرگی، ۱۳۹۳). اندازه‌ی این شاخص بین صفر و یک است و هر چه رتبه‌ی کشور به یک نزدیک‌تر باشد به معنای برخورداری از شاخص توسعه انسانی بالاتری است. براساس داده‌های جدول ۳ در سال ۲۰۰۰ کشورهای نروژ، سوئد و استرالیا به ترتیب ۰/۹۱، ۰/۹ و ۰/۹ از بالاترین شاخص توسعه انسانی برخوردار بوده و در سال ۲۰۲۰ رقم این شاخص برای این کشورها به ترتیب به ۰/۹۶، ۰/۹۴، ۰/۹۵ رسیده است. رتبه شاخص توسعه انسانی در کشور آمریکا، آلمان و کانادا که سه کشور مهم مقصد مهاجرتی ایران هستند در سال ۲۰۲۰ به ترتیب ۰/۹۲، ۰/۹۴ و ۰/۹۳ است. شاخص توسعه انسانی ایران از ۰/۶۹ در سال ۲۰۰۰ به ۰/۷۸ در سال ۲۰۲۰ صعود کرده که نشان‌دهنده بهبود وضعیت این شاخص در ایران است. هرچند براساس جدول فوق اندازه این شاخص برای ایران از همه‌ی کشورهای اصلی مقصد مهاجرت ایرانیان کمتر بوده است. به عبارتی اندازه بالای این شاخص در کشور مقصد

عامل جاذبه و پایین بودن آن در ایران در مقایسه با کشورهای مقصد مهاجرت عامل دافعه محسوب می‌شود.

جدول ۳: شاخص توسعه انسانی در ایران و کشورهای منتخب در بازه پنج‌ساله (۲۰۲۰-۲۰۰۰)

سال	2000	2005	2010	2015	2020
استرالیا	0.90	0.91	0.92	0.93	0.95
اتریش	0.87	0.89	0.90	0.91	0.91
بلژیک	0.89	0.90	0.91	0.92	0.93
کانادا	0.89	0.90	0.91	0.93	0.93
دانمارک	0.89	0.91	0.91	0.94	0.95
فنلاند	0.89	0.91	0.91	0.93	0.94
فرانسه	0.84	0.87	0.88	0.89	0.90
آلمان	0.89	0.91	0.93	0.94	0.94
فلسطین اشغالی	0.84	0.87	0.89	0.91	0.92
ایتالیا	0.84	0.87	0.88	0.88	0.89
هلند	0.89	0.90	0.92	0.93	0.94
نروژ	0.91	0.93	0.94	0.95	0.96
اسپانیا	0.83	0.85	0.87	0.89	0.90
سوئد	0.90	0.90	0.91	0.94	0.94
سوئیس	0.89	0.91	0.94	0.95	0.96
آمریکا	0.00	0.90	0.91	0.92	0.92
ایران	0.69	0.72	0.75	0.78	0.78

منبع: بانک جهانی

۴-۱- بررسی روند نرخ بیکاری در ایران و کشورهای منتخب

بیکاری از لحاظ اجتماعی و سیاسی ظرفیت بحران‌آفرینی بالایی دارد و می‌تواند مقبولیت و حتی مشروعیت حکومت‌ها را زیر سوال ببرد. پاسخ حکومت‌ها به بیکاری، ایجاد فرصت‌های آموزشی است تا ورود نیروی جدید به بازار کار را به تعویق بیندازند که در ایران باعث افزایش بیکاری تحصیل‌کردگان شده است (ذکی و همکاران، ۱۳۹۹).

نرخ بیکاری در ایران و کشورهای منتخب در جدول ۴ آورده شده است. افراد همیشه در همه دوران به دنبال یافتن شغل و رسیدن به درآمد هستند. نرخ بیکاری پایین از مزیت کشورهای مقصد و نرخ بیکاری بالا از ویژگی‌های منفی کشورهای مبدأ است. بنابراین نرخ بیکاری بالا از دلایل منطقی افراد برای مهاجرت است. براساس داده‌های جدول ۴ در سال ۲۰۰۰ بیشترین نرخ بیکاری در بین کشورهای منتخب به ترتیب مربوط به کشورهای اسپانیا، فنلاند، فلسطین اشغالی و ایتالیا بوده و کمترین نرخ بیکاری مربوط به کشورهای سوئیس، هلند، نروژ و آمریکا است. بعد از گذشت ۲۰ سال، در سال ۲۰۲۰ بیشترین نرخ بیکاری مربوط به اسپانیا، کانادا، ایتالیا و سوئد است درحالی‌که کمترین نرخ مربوط به کشورهای آلمان، هلند، نروژ و سوئیس می‌باشد. همچنین نرخ بیکاری در ایران در سال ۲۰۰۰ از ۱۱/۶ درصد با روند صعودی به ۱۳/۷ در سال ۲۰۱۰ رسیده و از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ روند کاهش پیدا کرده و به نرخ ۹/۷ رسیده است. البته این نرخ بیکاری، بیکاری پنهان زنان را در نظر نمی‌گیرد. زیرا با وجود حضور ۵۰ درصدی زنان در صحنه علمی کشور و در ورود به مدارس و دانشگاه‌ها، همچنان دارای پایین‌ترین نرخ مشارکت در خاورمیانه هستند نشان از نرخ بیکاری آشکار و پنهان قابل توجه دارد که طبق تعریف بیکاری فقط بخشی از آن در داده‌ها منعکس می‌شود.

جدول ۴: نرخ بیکاری در ایران و کشورهای منتخب در بازه پنج‌ساله (۲۰۲۰-۲۰۰۰)

سال	2000	2005	2010	2015	2020
استرالیا	6.28	5.03	5.21	6.05	6.46
اتریش	4.69	5.63	4.82	5.72	5.36
بلژیک	6.59	8.44	8.29	8.48	5.55
کانادا	6.83	6.76	8.06	6.91	9.46
دانمارک	4.48	4.83	7.75	6.28	5.64
فنلاند	11.13	8.38	7.78	9.38	7.76
فرانسه	10.22	8.49	8.87	10.35	8.01
آلمان	7.92	11.17	6.97	4.62	3.86
فلسطین اشغالی	11.1	11.34	8.48	5.25	4.33
ایتالیا	10.83	7.73	8.36	11.9	9.16
هلند	2.73	5.87	4.99	6.87	3.82
نروژ	3.46	4.38	3.52	4.3	4.42
اسپانیا	13.79	9.15	19.86	22.06	15.53
سوئد	5.47	7.49	8.61	7.43	8.29
سوئیس	2.66	4.44	4.81	4.8	4.82
آمریکا	3.99	5.08	9.63	5.28	8.05
ایران	11.58	11.81	13.68	11.17	9.69

منبع: بانک جهانی

نمودار ۳ نگاهی گذرا به نرخ بیکاری مردان و زنان در ایران است. طبق این نمودار، در همه‌ی سال‌های مورد مطالعه، بیکاری زنان بیش از مردان بوده است.

نمودار ۳: نرخ بیکاری مردان و زنان در ایران به صورت سالانه (۲۰۲۰-۲۰۰۰)

منبع: بانک جهانی و مرکز آمار ایران

در سال ۲۰۰۰ نرخ بیکاری مردان ۱۰/۲ درصد و برای زنان ۱۹/۲ درصد بوده است. در سال ۲۰۰۳ نرخ بیکاری زنان به بیشترین رقم خود یعنی ۲۱/۸ درصد رسیده، درحالی‌که بیشترین درصد بیکاری مردان مربوط به سال ۲۰۱۰ با رقم ۱۲/۱ درصد است. در ادامه نرخ بیکاری زنان در سال ۲۰۲۰، ۱۵/۷ درصد و نرخ بیکاری مردان ۸/۵ درصد است که نسبت به سال ۲۰۰۰ روند کاهشی داشته‌اند.

۱-۵- بررسی روند نرخ تورم در ایران و کشورهای منتخب

تورم که به معنای افزایش سطح عمومی قیمت‌هاست یکی از عوامل مؤثر بر جریان مهاجرت است. بین تورم و مهاجرت رابطه عکس وجود دارد. نرخ تورم پایین از عوامل جاذبه در کشورهای مقصد مهاجرتی و نرخ تورم بالا از عوامل دافعه در کشورهای مبدأ است. براساس داده‌های جدول ۵ کمترین نرخ تورم بین کشورهای مقصد مهاجرت ایرانیان در سال ۲۰۰۰ مربوط به کشور سوئد با ۰/۹ درصد و بیشترین نرخ تورم مربوط به کشور استرالیا با ۴/۵ درصد است. درحالی‌که در سال ۲۰۲۰ بیشترین نرخ تورم مربوط به کشور اتریش با ۱/۴ درصد بوده

است و کشور سوئیس در این سال با نرخ منفی در تورم روبه‌رو بوده است. نرخ تورم در ایران روند افزایش داشته و از ۴/۴ به ۳۰/۶ رسیده است.

جدول ۵: روند نرخ تورم در ایران و کشورهای منتخب در بازه پنج‌ساله (۲۰۲۰-۲۰۰۰)

سال	2000	2005	2010	2015	2020
استرالیا	4.46	2.69	2.92	1.51	0.85
اتریش	2.34	2.30	1.81	0.90	1.38
بلژیک	2.54	2.78	2.19	0.56	0.74
کانادا	2.72	2.21	1.78	1.13	0.72
دانمارک	2.90	1.82	2.31	0.45	0.42
فنلاند	3.04	0.62	1.18	-0.21	0.29
فرانسه	1.68	1.75	1.53	0.04	0.48
آلمان	1.44	1.55	1.10	0.51	0.14
فلسطین اشغالی	1.03	1.31	2.69	-0.60	-0.61
ایتالیا	2.54	1.99	1.53	0.04	-0.14
هلند	2.36	1.69	1.28	0.60	1.27
نروژ	3.09	1.53	2.42	2.17	1.29
اسپانیا	3.43	3.37	1.80	-0.50	-0.32
سوئد	0.90	0.45	1.16	-0.05	0.50
سوئیس	1.56	1.17	0.69	-1.14	-0.73
آمریکا	3.38	3.39	1.64	0.12	1.23
ایران	14.48	13.43	10.09	12.48	30.59

منبع: بانک جهانی

۶-۱- بررسی روند تولید ناخالص داخلی سرانه در ایران و کشورهای منتخب

در جدول ۶ روند تولید ناخالص داخلی سرانه ایران و کشورهای منتخب مقصد مهاجرت ایرانیان در بازه زمانی ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۰ آورده شده است. براساس داده‌ها آمریکا با یک روند

صعودی دارای بیشترین شاخص تولید ناخالص داخلی سرانه در بین کشورهای منتخب است و سوئیس در رتبه دوم و سوئد در رتبه سوم بعد از آمریکا قرار دارد. ایران همواره دارای کمترین مقدار تولید ناخالص داخلی سرانه و با روندی نوسانی نسبت به سال ۲۰۰۰ است.

جدول ۶: روند تولید ناخالص داخلی سرانه در ایران و کشورهای منتخب در بازه پنج‌ساله (۲۰۲۰-۲۰۰۰)

سال	2000	2005	2010	2015	2020
استرالیا	26521.08	33018.16	39363.62	46251.41	53066.49
اتریش	29381.68	35013.71	42007.29	49865.90	57258.69
بلژیک	27789.94	33177.89	39838.04	46200.90	54569.93
کانادا	29362.08	36327.23	40099.45	44670.08	47226.37
دانمارک	28663.65	34150.16	43000.86	49045.34	60832.16
فنلاند	26789.88	32051.79	38954.48	42497.70	52305.29
فرانسه	26091.85	30494.21	35899.40	40850.00	48134.96
آلمان	27204.29	31794.10	38950.71	47609.78	56482.48
فلسطین اشغالی	25688.08	25625.04	29298.96	35864.27	40219.27
ایتالیا	27077.63	30130.64	35156.67	36899.39	43144.41
هلند	31876.95	37625.56	45041.58	50288.59	59822.95
نروژ	36988.93	47966.86	58226.71	60737.89	65130.17
اسپانیا	21588.42	27606.93	31681.10	34919.39	37988.03
سوئد	29623.99	34244.47	42221.76	49103.13	65265.05
سوئیس	36697.63	41524.85	54438.98	56140.55	70810.82
آمریکا	36329.96	44123.41	48650.64	56762.73	63528.63
ایران	10871.13	14738.15	18348.52	13828.44	15240.77

منبع: بانک جهانی

۲) برآورد مدل و ارائه نتایج

در این مطالعه جهت برآورد مدل مورد بررسی از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) بلوندل و باند^۱ (۱۹۹۸) استفاده شده است. این روش هم در تخمین داده‌های مقطعی و هم در تخمین داده‌های تابلویی کاربرد دارد. به کار بردن این روش مزیت‌هایی مانند لحاظ کردن ناهمسانی فردی و اطلاعات بیشتر، حذف تورش‌های موجود در رگرسیون‌های مقطعی را دارد که نتیجه آن تخمین‌های دقیق‌تر، با کارایی بالاتر و هم‌خطی کمتر است. نتایج حاصل از برآورد در جدول ۷ آورده شده است.

در تخمین مدل به روش گشتاورهای تعمیم‌یافته، به دلیل حضور متغیر تصادفی وقفه متغیر وابسته در سمت راست معادله، از متغیرهای ابزاری در تخمین استفاده می‌شود که برای بررسی معتبر بودن ماتریس ابزارها از آزمون سارگان استفاده شده است. این آزمون که برای اعتبارسنجی متغیرهای ابزاری طراحی شده نشان‌دهنده عدم همبستگی متغیرهای ابزاری با جزء خطای مدل است. زیرا در این آزمون، فرضیه صفر نشانگر عدم همبستگی ابزارها با اجزای اختلال و معتبر بودن متغیرهای ابزاری استفاده شده در برآورد است. طبق جدول برآورد، چون مقدار احتمال آماره آزمون سارگان برابر ۰/۹۹ است، در نتیجه ابزارهای مورد استفاده برای تخمین مدل از اعتبار لازم برخوردار هستند. هم‌چنین، با توجه به نتایج آزمون خودهمبستگی آرانو - باند، همبستگی بین جملات اختلال از مرتبه دوم و بالاتر نیست، بنابراین روش گشتاور تعمیم‌یافته تابلویی روش مناسبی برای برآورد مدل تجربی تحقیق بوده است.

جدول ۷. نتایج برآورد الگوی پژوهش با روش گشتاورهای تعمیم‌یافته دو مرحله‌ای

متغیر وابسته: تعداد مهاجران ایرانی			
سطح معنی‌داری	انحراف معیار	ضرایب	متغیرهای توضیحی
۰/۰۰۰۰	۰/۰۱۱۲۱	۰/۸۰۱۲	وقفه متغیر وابسته
۰/۰۰۰۰	۹/۹۲۵	-۲۱/۵۴۶	شاخص ثبات سیاسی ایران
۰/۰۰۰۰	۳۹/۷۹۱	-۶۰۵/۶۰۱	ایران شاخص توسعه انسانی
۰/۰۰۰۰	۴/۸۳۶۰	۱۷/۰۸۸	رشد اقتصادی کشورهای مقصد مهاجرت
۰/۰۰۰۰	۳۰/۴۶۵۷	۲۷۲/۷۲۸	نرخ بیکاری مردان در ایران
۰/۰۰۰۰	۳۶/۶۹۵۶	۴۱۳/۴۶۳	نرخ تورم سالانه در ایران
۰/۰۰۰۰	۰/۰۲۵۶۵	- ۰/۳۹۰۳	تولید ناخالص داخلی سرانه در ایران
۰/۰۰۰۰	۳۳۵۱/۳۹۳	۵۲۰۹۰/۱	عرض از مبدأ
۰/۹۹۹۹	۶/۶۵۸		آماره سارگان
۰/۰۰۰۰	۹۵۶/۷۳۴		آزمون والد (کای مربع)
۰/۰۰۴	-۲/۰۲۷		آزمون آرلانو - باند (1) AR
۰/۱۵۸۷	-۱/۴۰۹۴		آزمون آرلانو - باند (2) AR

منبع: یافته‌های پژوهش با نرم افزار STATA 17

اهم نتایج حاصل از برآورد مدل به شرح زیر است:

متغیر مهاجرت دوره قبل که به‌عنوان متغیر توضیحی نشانگر وجود شبکه مهاجرتی وارد مدل شده است اثر مثبت و معنی‌داری بر سطح مهاجرات افراد در دوره بعد دارد. زیرا با افزایش اطلاعات و آگاهی افراد از شرایط اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشورهای دیگر و مقایسه با شرایط درآمدی، کاری، رفاه زندگی، آموزش و تحصیلات در داخل کشور در صورت وجود تفاوت قابل توجه انگیزه افراد برای مهاجرت را افزایش داده و به‌عنوان محرک عوامل دافعه در

کشور مبدأ عمل می‌کند. طبق یافته‌های مطالعه پورتنس و باخ^۱ در سال ۱۹۸۵، شبکه‌های مهاجرتی بر انگیزه‌های مهاجران مالی و تصمیمات آنان و بر سازگاری قبول شرایط زندگی و شرایط کار اثرگذار است. همچنین، شبکه مهاجرت را می‌توان به‌عنوان فرایندی از ساخت شبکه که به نوبه خود بستگی به روابط اجتماعی دارد مرتبط دانست. شبکه مهاجرتی شکلی از سرمایه اجتماعی هستند که کارکردهای آن بدین شرح است: (۱) منبع کنترل اجتماعی، (۲) منبع حمایت خانوادگی و (۳) منبعی از مزایای شبکه‌های فراخانوادگی هستند.

شاخص ثبات سیاسی اثر منفی و معنی‌داری بر جریان مهاجرت دارد و این اثر منفی در پژوهش بنگ و میترا^۲ (۲۰۱۱) در مهاجرت افراد دارای تخصص دیده شده است. پایین بودن شاخص ثبات سیاسی در هر کشور از عوامل مهم و مؤثر در جریان مهاجرت به سوی کشورها با ثبات سیاسی بالاتر است و بهبود این شاخص می‌تواند در کاهش روند مهاجرت مؤثر باشد. با توجه به عدد پایین این شاخص در ایران که نشان از بی‌ثباتی سیاسی است و علامت به دست آمده می‌توان اظهار نمود که بهبود وضعیت سیاسی و حرکت به سمت ثبات آن می‌تواند عاملی در جهت کاهش مهاجرت باشد.

شاخص توسعه انسانی اثر مثبت و معنی‌داری بر مهاجرت دارد. یک معیار بسیار گسترده در سه بعد اصلی سطح درآمد، امید زندگی، آموزش و تحصیلات است که سطح توسعه‌یافتگی و کیفیت زندگی افراد در یک کشور را نشان می‌دهد. زیرا افراد ممکن است در کشورهایی با درآمد سرانه، سطح امید زندگی و شرایط تحصیلی پایین به دنبال شرایط بهتر در کشورهای دیگر باشند. با توجه به مقدار پایین این شاخص در ایران انتظار می‌رود که دولت و سیاست‌گذاران تلاش نمایند با تقویت شاخه‌های این شاخص انگیزه مهاجرت افراد به خارج از کشور را کاهش دهند.

1. Portes & Bach

2. Bang & Mitra

رشد اقتصادی پایین در ایران و رشد بالای اقتصادی در کشورهای مقصد مهاجرت عامل معنی‌داری بر روند مهاجرت از ایران است. هر چه نرخ رشد سایر کشورها بالاتر باشد به معنای وجود شرایط اقتصادی مطلوب، فراهم بودن فضای کسب و کار و امکان اشتغال، سطح درآمدی بالاتر و رفاه اقتصادی است. بنابراین در صورت عدم وجود وضعیت مطلوب اقتصادی و زیرساختی در کشور، مهاجران به دنبال یافتن کشورهایی با وضعیت مطلوب اقتصادی برای مهاجرت به تداوم روند مهاجرت دامن می‌زنند.

نرخ بیکاری در مردان اثر مثبت و معنی‌داری بر جریان مهاجرت از ایران دارد. زیرا هر چه این نرخ افزایش یابد انگیزه افراد برای رفتن از کشور به دنبال یافتن شرایط شغلی مناسب و داشتن دستمزد کافی افزایش می‌یابد. این نرخ خود اثر دلسرد کننده برای زنان برای خروج از بازار کار ایران نیز دارد و به مهاجرت زنان دامن می‌زند. افزایش در سهم مهاجرت زنان در یک بازه ۱۰ ساله ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ گواهی بر اوج‌گیری مهاجرت زنان به صورت مستقل و یا همراه خانواده است. عرب‌مازار و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش خود بیان می‌کنند که نیروی کار یکی از ارکان مهم تولید در هر جامعه است و خارج شدن این افراد از کشور هزینه فرصت اقتصادی زیادی برای اقتصاد کشور ایجاد می‌کند. افزایش نرخ بیکاری در ایران و حضور مهاجران ایرانی در کشورهای مقصد مهاجرتی از دلایل قوی افزایش مهاجرت نیروی کار هستند (عرب‌مازار و همکاران، ۱۳۹۶). بنابراین تلاش برای بهبود شرایط اقتصادی کشور و ایجاد فرصت‌های شغلی در جهت حفظ منابع انسانی امری ضروری است.

نرخ تورم اثر مثبت و معنی‌داری بر جریان مهاجرت دارد. افزایش سطح عموم قیمت‌ها منجر به کاهش قدرت خرید مردم، بی‌ثباتی اقتصادی، کاهش ارزش پول ملی شود. هم‌چنین بسیاری از کارگاه‌های تولیدی کوچک و بزرگ که وابسته به واردات هستند با مشکلات بسیاری رو به رو می‌شوند زیرا دیگر توان خرید نخواهند داشت. بنابراین بسیاری از فرصت‌های شغلی با تورم به خطر افتاده و یا بطور کلی از بین می‌رود. در نتیجه تعدادی از افراد در پی افزایش تورم به

مهاجرت به کشورهایی با نرخ پایین تورم می‌اندیشند تا بتواند کاهش قدرت خرید خود را با زندگی در سرزمینی غیر از مام وطن جبران کنند. بنابراین افزایش نرخ تورم بر افزایش مهاجرت از ایران دامن می‌زند. شایسته است که سیاست‌گذاران پولی کشور در یک نگرش جامع تورم را نه فقط کاهش ارزش پول ملی، بلکه از دست دادن مشاغل که قدرت تاب‌آوری در شرایط تورم را ندارند و ناچار به تعطیلی بنگاه‌های خود هستند، بیکاری گسترده و خروج سرمایه انسانی از کشور بدانند. این خروج نه تنها رشد اقتصادی را می‌تواند به خطر بیاندازد بلکه می‌تواند ساختار جمعیتی را به نفع کهن‌سالی به خطر بیاندازد.

متفاوت بودن تولید ناخالص داخلی سرانه کشورها از عوامل مؤثر بر جریان مهاجرت است. زیرا افراد ترجیح می‌دهند در کشوری زندگی کنند که از رشد اقتصادی بالا، انباشت سرمایه و فناوری و سیاست‌های مناسب کلان اقتصادی برخوردار باشد. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد تولید ناخالص داخلی سرانه در ایران با مهاجرت رابطه عکس و معنی‌داری دارد.

نتیجه‌گیری

واژه مهاجرت به‌عنوان یک پدیده اجتماعی ذهن بسیاری از افراد را به خود مشغول کرده است. امروزه پدیده مهاجرت مانند دوران گذشته به دلایل زیستی و بیولوژیکی نیست بلکه عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در آن دخیل هستند به همین دلیل است که به‌عنوان یک موضوع بین رشته‌ای در علوم اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، روانشناسی حائز اهمیت است (موحد و نیازی، ۱۳۸۷). پنج عامل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، جمعیتی و محیطی بر مهاجرت اثرگذار است و محیط به‌شدت تحت تأثیر شرایط اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و جمعیتی است و به‌صورت غیرمستقیم بر انگیزه مهاجران برای مهاجرت اثر می‌گذارد. نتایج نشان می‌دهند که هر چند عوامل ذکر شده می‌توانند به‌عنوان محرک در تصمیم‌گیری به کوچ مؤثر باشند اما تصمیم به مهاجرت کردن تحت تأثیر عواملی مانند ویژگی‌های شخصی و خانوادگی و عوامل تسهیل‌کننده مهاجرت نیز قرار دارد (Black et al, 2011).

مهاجرت به‌طور عام و مهاجرت نخبگان به‌طور خاص از کشورهایی با توسعه‌یافتگی کمتر به سوی کشورهایی با توسعه‌یافتگی بیشتر اتفاق می‌افتد و این درحالی است که کشور مبدأ دچار نرخ رشد اقتصادی پایین است و با معضل بیکاری شدید دست و پنجه نرم می‌کند و نخبگان برای یافتن امکانات زندگی بهتر به‌سوی کشورهای مقصد روانه می‌شوند (صالحی و همکاران، ۱۳۹۹).

حدود ۲۰ تا ۳۰ سال قبل مهاجرت بیشتر توسط افراد ثروتمند یا نخبگان تحصیلی صورت می‌گرفت. با گذشت زمان این پدیده صورت عام‌تری به خود گرفت و شامل تمام اقشار مختلف جامعه شد. زیرا الویت افراد تغییر پیدا کرده و مردان و زنان به یک اندازه انگیزه رفتن از کشور پیدا کرده‌اند. هر چه به سال‌های اخیر نزدیک می‌شویم عدم اطمینان و ناامیدی نسبت به آینده و میل به مهاجرت بیشتر شده و افراد برای داشتن زندگی در شرایط اطمینان شغلی و دستمزد مناسب، داشتن اطمینان به شرایط ثبات اقتصادی و سیاسی، پیشرفت‌های علمی مهاجرت را انتخاب کرده و از سرزمین مادری خود کوچ می‌کنند.

با وجود جریان مهاجرتی از کشورهای همسایه به‌ویژه افغانستان به ایران، همچنان ایران مهاجران زیادی را به کشورهای دیگر فرستاده و در دسته کشورهای مهاجرفرست قرار دارد. در همین رابطه رتبه ایران در سال ۲۰۲۰ از نظر شاخص کلیدی مهاجرت بین‌المللی مانند مهاجرفرستی و مهاجریذیری به ترتیب ۵۴ و ۲۳ و در بین ۲۳۲ کشور است. هم‌چنین رتبه دانشجویفرستی ایران در سال ۲۰۲۱ در بین ۲۳۱ کشور ۱۹ است. در خصوص جریان بالقوه مهاجرت نیز در بازه‌ی زمانی ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۷ و در بین ۱۵۷ کشور رتبه ایران ۸۷ است (صلواتی، ۱۴۰۱). جمعیت مهاجران ایرانی در سال ۱۹۹۰ میلادی بالغ بر ۸۲۰ هزار نفر بوده است که این رقم در سال ۲۰۲۰ به ۱/۸ میلیون نفر رسیده است. در واقع طی ۳۰ سال گذشته ۲/۲ برابر شده است (صلواتی، ۱۴۰۱).

با توجه به شدت‌گیری روند مهاجرت از ایران اغلب جوانان تحصیل‌کرده در سودای زندگی بهتر و امنیت شغلی و اثر غیرقابل بازگشت آن بر پهنه اقتصادی، اجتماعی و ساختار جمعیتی

برآن شدیم تا عوامل مؤثر بر کوچ از وطن با تأکید بر سه عامل تورم، بیکاری و ثبات سیاسی به همراه متغیرهای درآمد سرانه و شاخص توسعه انسانی در ایران و رشد اقتصادی کشورهای منتخب مقصد مهاجرت بررسی نماییم. طبق نتایج حاصل از برآورد مدل تحقیق به روش گشتاورهای تعمیم یافته دو مرحله‌ای مشاهده نمودیم که مهاجرت دوره قبل به دلیل تسهیل در ارتباطات بین‌المللی در عصر حاضر و شکل‌گیری شبکه مهاجرتی بین افراد داخل و خارج کشور بر مهاجرت این دوره اثر مثبت دارد. شاخص ثبات سیاسی اثر منفی و تورم اثر مثبت بر مهاجرت داشته است. رشد اقتصادی کشور و همچنین درآمد سرانه ایران که نشان از وضعیت اقتصادی و رفاهی کشور دارد عامل بازدارنده‌ی دیگری در امر مهاجرت است. بهبود سه شاخص ثبات سیاسی، رشد اقتصادی و درآمد سرانه نقش بازدارنده در خروج از کشور دارند در حالی که بیکاری و تورم دو عامل مهم کوچ از وطن هستند. به عبارتی زمانی که با سیاست‌های مؤثر و کارآمد ضمن کنترل تورم، ایجاد ثبات سیاسی، کاهش بیکاری، افزایش رشد اقتصادی و افزایش درآمدها محقق گردد می‌توان به کاهش مهاجرت که اغلب جوان و تحصیل کرده هستند امیدوار بود. مهاجرتی که اغلب بی‌بازگشت است می‌تواند بر انباشت سرمایه انسانی در کشور اثر جبران ناپذیر داشته باشد و جوانی جمعیت را در سال‌های آتی به خطر اندازد.

تشکر و قدردانی

بخشی از این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد نویسنده دوم مقاله در رشته اقتصادنظری است که در دانشکده علوم اقتصادی و اداری دانشگاه مازندران به انجام رسیده است. در اینجا برخود لازم می‌دانیم از آقای دکتر بهرام صلواتی رئیس محترم رصدخانه مهاجرت ایران و همکاران محترم ایشان در ایجاد بانک داده‌ای مهاجرت و ارائه گزارش‌های مهاجرت از ایران، صمیمانه قدردانی نماییم.

منابع

- ارشاد، فرهنگ و حمایت‌خواه جهرمی، مجتبی (۱۳۸۶). بررسی عوامل مؤثر بر تمایل به برون‌کوچی نخبگان علمی ایران (نظرسنجی از نخبگان تحصیلات تکمیلی دانشگاه تهران). توسعه‌انسانی، ۸(۳)، ۷-۲۹.
<https://ensani.ir/fa/article/65444>
- بزرگ‌زاد، سعیده، کاظمی‌پور، شهلا و علی‌محسنی، رضا. (۱۳۹۹). بررسی عوامل اجتماعی - اقتصادی مؤثر بر میزان گرایش نخبگان به مهاجرت خارج از کشور. مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۱۹(۴۸)، ۲۹۷-۳۲۲.
https://faslname.msy.gov.ir/article_387.html
- حاتمی، علی؛ جهانگیری، جهانگیر و فتاحی، سجاد (۱۳۹۱). بررسی عوامل مرتبط با گرایش دختران تحصیل‌کرده به مهاجرت به خارج از کشور: مطالعه موردی دانشجویان دختر مراجعه‌کننده به مراکز اعزام به خارج دانشجوی شهر شیراز. جامعه‌شناسی زنان، ۳(۲)، ۱-۲۸.
<https://www.sid.ir/paper/169148/fa>
- رضایی، مریم و صادقی، رسول. (۱۴۰۰). سودای مهاجرت: تمایل ایرانی‌ها به مهاجرت و عوامل تعیین‌کننده آن. پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، ۱۰(۱۸)، ۳۵-۶۲.
<https://doi.org/10.22084/csr.2021.21216.1772>
- سیفی، عبدالمجید و خالقی‌نژاد، مریم (۱۳۹۵). جهانی شدن و آثار آن بر مهاجرت نیروی کار. سیاست خارجی. ۳۰(۳)، ۱۳۷-۱۶۲.
http://fp.ipisjournals.ir/article_24960.html
- شاه‌آبادی، ابوالفضل و جامه‌بزرگی، آمنه (۱۳۹۳). تأثیر آزادی اقتصادی، سیاسی و مدنی بر مهاجرت (با تأکید بر مهاجرت نخبگان). مجلس و راهبرد. ۲۱(۷۷)، ۴۲-۷۰.
https://nashr.majles.ir/article_14.html
- شهریاری‌پور، رضا؛ امین‌بیدختی، علی‌اکبر؛ محمدی‌فر، محمدعلی؛ و کیانی، کوروش (۱۳۹۶). پیش‌بینی گرایش به مهاجرت دانشجویان نخبه از کشور بر تأثیر میزان رضایت و نگرش آنان به تصویر و جو دانشگاه (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تهران). آموزش عالی ایران، ۸(۳)، ۲۶-۴۹.
<http://ihej.ir/article-1-910-fa.html>
- صادقی جعفری، جواد و شینی میرزاده، پگاه. (۱۴۰۲). بررسی تمایل به مهاجرت از ایران و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان). مطالعات اجتماعی ایران، ۱۷(۲)، ۲۹-۵۶.
<https://doi.org/10.22034/jss.2024.2004302.1778>
- صالحی‌فریدونی، عاطفه، علمی، زهرامیلا و عیسی‌زاده‌روشن، یوسف (۱۳۹۹). اثر فرار مغزها بر رشد اقتصادی در منطقه MENA. پژوهشنامه‌ی اقتصاد کلان، ۵(۲۹)، ۲۳۱-۲۵۹.
<https://doi.org/10.22080/iejm.2020.16282.1682>

صحبتی‌ها، فریبا؛ جمالی مهمونی، حمیدرضا و منصوریان، یزدان (۱۳۹۲). مطالعه علم سنجی مهاجرت نخبگان ایرانی به دانشگاه‌های آمریکا. تحقیقات کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاهی، ۴۷(۳)، ۲۷۳-۲۸۶.

<https://doi.org/10.22059/jlib.2013.51126>

صدرا، علی (۱۳۹۰). بررسی نقش سرمایه اجتماعی و تاثیر آن در گرایش بر مهاجرت از کشور. پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی. دانشگاه گیلان، دانشکده علوم انسانی، گروه علوم اجتماعی.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer/65d106daec77c376ea0f18f7cbd1e6c7>

صلواتی، بهرام (۱۴۰۱). سالنامه مهاجرتی ایران، رصدخانه مهاجرت ایران، پژوهشکده‌ی سیاستگذاری دانشگاه صنعتی شریف.

طالبی زیدی، عباسعلی و رضایی، جمشید (۱۳۸۸). بررسی علل مهاجرت نخبگان دانشگاهی از مازندانی طی سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۰. پژوهشگر: فصلنامه مدیریت، ۱۶(۱)، ۵۹-۶۸.

<https://www.sid.ir/paper/151361/fa>

عرب‌مازار، علی‌اکبر؛ مشرفی، رسام و مصطفی‌زاده، محمد (۱۳۹۶). مهاجرت نیروی کار از ایران به کشورهای OECD و عوامل اقتصادی مؤثر بر آن. اقتصاد و الگوسازی، ۸(۳۰)، ۶۳-۹۴.

<https://dori.net/dor/20.1001.1.24765775.1396.8.30.3.9>

قرابی تبریزی، فریده (۱۳۹۳). مدل‌سازی مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر میزان گرایش مهاجرت بانوان تهرانی به کشورهای مهاجرپذیر در سال ۸۹. مطالعات جامعه‌شناسی ایران، ۴(۱۲)، ۹-۲۱.

<https://sanad.iaui.ir/Journal/ssi/Article/1069628>

کیانی، کوروش؛ شهریاری‌پور، رضا و مرادی، فرشاد و صدر، حسین (۱۳۹۷). مدل ساختاری و عوامل مؤثر بر گرایش مهاجرت دانشجویان نخبه از کشور (مطالعه موردی: دانشگاه سمنان). نامه آموزش عالی، ۱۱(۴۴)، ۱۲۱-۱۵۱.

https://journal.sanjesh.org/article_34153.html

متقی، سمیرا (۱۳۹۴). تأثیر عوامل اقتصادی بر مهاجرت در ایران؛ تأکید بر شاخص‌های درآمد و بیکاری. سیاست‌های راهبردی و کلان، ۳(۱۱)، ۶۳-۷۴.

https://www.jmsp.ir/article_11014.html

محسنی تبریزی، علیرضا و عدل، ماندانا (۱۳۸۶). بررسی عوامل روان‌شناختی اجتماعی مؤثر بر تمایل اعضاء هیئت علمی دانشگاه‌های شهر تهران به مهاجرت به خارج. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۲(۴)، ۷۰-۹۸.

<https://www.magiran.com/p607885>

- مصطفی‌زاده، محمد و عرب مازار، علی اکبر (۱۳۹۷). تأثیر نهادهای حکمرانی بر مهاجرت بین‌المللی نیروی کار ایران. سیاست‌گذاری اقتصادی، ۱۰(۲۰)، ۱-۳۳. <https://doi.org/10.29252/epj.2018.1260>
- مقدس، علی اصغر و شرفی، زکیه (۱۳۸۸). بررسی عوامل برانگیزنده گرایش به مهاجرت‌های بین‌المللی جوانان ۳۰-۱۸ ساله شهرهای شیراز و ارسنجان. جامعه‌شناسی ایران، ۱۰(۱)، ۱۶۲-۱۹۰. <https://dori.net/dor/20.1001.1.17351901.1388.10.1.6.8>
- موحد، مجید و نیازی، صغری (۱۳۸۷). رابطه میان گرایش دانشجویان دختر به مهاجرت خارج از کشور با ویژگی‌های فرهنگی آنان. زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، ۱۶(۱)، ۲۹-۵۴. https://jwdp.ut.ac.ir/article_27302.html
- نویخت، رضا؛ رستمعلی‌زاده، ولی اله. (۱۴۰۲). تعیین‌کننده‌های زمینه‌ای و ساختاری تمایل به مهاجرت از کشور در بین جوانان: مطالعه‌ای در شهر بوشهر. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۱۸(۳۶)، ۳۰۴-۲۵۶. <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2020272.1324>
- نوری حکمت، سمیه؛ ملکی، محمدرضا و برادران عطار مقدم، حمیدرضا و دهنویه، رضا (۱۳۸۸). عوامل مؤثر بر مهاجرت نخبگان از دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی ایران. گام‌های توسعه در آموزش پزشکی، مجله مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی، ۸(۲)، ۱۸۱-۱۸۴. <https://www.magiran.com/p703986>
- Arabmazar, A., Moshrefi, R., & Mostafazadeh, M. (2017). Iranian labor migration to OECD countries and economic factors affecting it. *Journal of Economics and Modelling*, 8(30), 63-94. [In Persian]. <https://dori.net/dor/20.1001.1.24765775.1396.8.30.3.9>
- Arango, J. (2000). Explaining migration: A critical view. *International Social Science Journal*, 52(165), 283-296. <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00259>
- Azadi, P., Mirramezani, M., & Mesgaran, M. B. (2020). *Migration and brain drain from Iran*. Stanford Iran 2040 Project. <https://iranian-studies.stanford.edu/iran-2040-project/publications/migration-and-brain-drain-iran>
- Bang, J. T., & Mitra, A. (2011). Brain drain and institutions of governance: Educational attainment of immigrants to the US 1988-1998. *Economic Systems*, 35(3), 335-354. <https://doi.org/10.1016/j.ecosys.2010.09.003>

- Bhardwaj, B., & Sharma, D. (2023). Migration of skilled professionals across the border: Brain drain or brain gain? *European Management Journal*, 41(6), 1021–1033. <https://doi.org/10.1016/j.emj.2022.12.011>
- Black, R., Adger, W. N., Arnell, N. W., Dercon, S., Geddes, A., & Thomas, D. (2011). The effect of environmental change on human migration. *Global Environmental Change*, 21(Supp. 1), 3–11. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.10.001>
- Blundell, R., & Bond, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. *Journal of Econometrics*, 87(1), 115–143. [https://doi.org/10.1016/S0304-4076\(98\)00009-8](https://doi.org/10.1016/S0304-4076(98)00009-8)
- BozorgZad, S., Kazemi Pour, S., & Ali Mohseni, R. (2020). Investigation of socio-economic factors affecting elite tendency to emigrate abroad. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 19(48), 297–322. [In Persian]. https://faslname.msy.gov.ir/article_387.html
- Datta, P. (1998). *Migration in India with special reference to Nepali migration* (Unpublished doctoral dissertation). University of Calcutta, Kolkata, West Bengal.
- Ershad, F., & Hemayatkah-Jahromi, M. (2007). Investigating the influencing factors on the emigration of Iran's scientific elites (Survey of Tehran University's post-graduate elites). *Human Development*, 1(3), 7–29. [In Persian]. <https://ensani.ir/fa/article/65444>
- Friedberg, R. M., & Hunt, J. (1995). The impact of immigrants on host country wages, employment and growth. *The Journal of Economic Perspectives*, 9(2), 23–44. <https://doi.org/10.1257/jep.9.2.23>
- Hatami, A., Jahangiri, J., & Fatahi, S. (2011). Investigating the factors related to the tendency of educated girls to migrate abroad: A case study of female students referring to the centers of sending students abroad in Shiraz. *Women and Society / Sociology of Women*, 3(2), 55–80. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/169148/en>
- Kaluarachchi, S., & Jayathilaka, R. (2024). Unveiling Sri Lanka's brain drain and labour market pressure: A study of macroeconomic factors on migration. *PLOS ONE*, 19(3), 1–23. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0300343>
- Kiani, K., Shahryaripour, R., Moradi, F., & Sadr, H. (2019). Structural modeling of the factors affecting elite students' immigration tendency (Case study: Semnan University). *Higher Education Letter*, 11(44), 121–151. [In Persian]. https://journal.sanjesh.org/article_34153.html

- Kwilinski, A., Lyulyov, O., Pimonenko, T., Dzwigol, H., Abazov, R., & Pudryk, D. (2022). International migration drivers: Economic, environmental, social, and political effects. *Sustainability*, 14(11), 6413. <https://doi.org/10.3390/su14116413>
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Moghadas, A., & Sharafy, F. (2009). Investigation of stimulation of tendency to international migration of Iranian youths. *Iranian Journal of Sociology*, 10(1), 162-190. [In Persian]. <https://dori.net/dor/20.1001.1.17351901.1388.10.1.6.8>
- Mohseni Tabrizi, A., & Adl, M. (2017). Investigating social psychological factors affecting the desire of faculty members of Tehran universities to migrate abroad. *Journal of Population Association of Iran*, 2(4), 70-98. [In Persian]. <https://www.magiran.com/p607885>
- Mostafazadeh, M., & Arabmazar, A. (2018). The effect of governance institutions on international migration of Iranian workforce. *The Journal of Economic Policy*, 10(20), 1-33. [In Persian]. <https://doi.org/10.29252/epj.2018.1260>
- Motaghi, S. (2015). The impact of economic factors on migration in Iran (Emphasis on income and employment indicators). *The Macro and Strategic Policies*, 3(11), 63-74. [In Persian]. https://www.jmsp.ir/article_11014.html
- Movahed, M., & Niazi, S. (2008). A survey on the relationship between tendency to emigrate and cultural trait. *Woman in Development & Politics*, 6(1), 29-54. [In Persian]. https://jwdp.ut.ac.ir/article_27302.html
- Mtiraoui, A. (2024). Interaction between migration and economic growth through unemployment in the context of political instability in the MENA region. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 14(1), 204-215. <https://doi.org/10.32479/ijefi.15419>
- Nobakht, R., & Rostamalizadeh, V. (2024). Tendency of youth to international migration: A study of contextual-structural determinants in Bushehr City, Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 18(36), 265-304. [In Persian]. <https://doi.org/10.22034/jpai.2024.2020272.1324>
- Noori Hekmat, S., Maleki, M. R., Baradaran Attarmoghadam, H. R., & Dehnavieh, R. (2010). Factors influencing genius immigration from Iran University of Medical Sciences student's point of view. *Strides in Development of Medical Education*, 6(2), 181-184. [In Persian]. <https://www.magiran.com/p703986>

- Portes, A., & Bach, R. L. (1985). *Latin journey: Cuban and Mexican immigrants in the United States*. University of California Press.
- Qarabi Tabrizi, F. (2014). Modeling of the economic, social and cultural factors affecting the rate of migration of Tehrani women to countries accepting immigrants in 2010. *Sociological Studies of Iran*, 12(4), 9–21. [In Persian].
<https://sanad.iau.ir/Journal/ssi/Article/1069628>
- Redlin, M. (2023). Quod vadis? The effect of youth unemployment and demographic pressure on migration in the MENA region. *Global Networks*, 23(4), 864–883.
<https://doi.org/10.1111/glob.12421>
- Restelli, G. (2023). Development and international migration: The effect of income on regular and irregular migration intentions to Europe. *Population and Development Review*, 49(1), 135–174. <https://doi.org/10.1111/padr.12525>
- Rezaei, M., & Sadeghi, R. (2021). Migration aspiration of Iranians and its determinants. *Contemporary Sociological Research*, 10(18), 35–62. [In Persian].
<https://doi.org/10.22084/csr.2021.21216.1772>
- Sadeghi Jafari, J., & Sheyni Mirzadeh, P. (2023). Investigating the contributing factors on the emigration intension from Iran among postgraduate students at University of Isfahan. *Iranian Social Studies*, 17(2), 29–56. [In Persian].
<https://doi.org/10.22034/jss.2024.2004302.1778>
- Sadra, A. (2011). *Examining the role of social capital and its impact on the tendency to emigrate from the country* (Master's thesis in Sociology). Gilan University, Faculty of Humanities, Department of Social Sciences. [In Persian].
<https://ganj.irandoc.ac.ir/viewer/65d106daec77c376ea0f18f7cbd1e6c7>
- Salavati, B. (2022). *Iran migration yearbook*. Iran Migration Observatory, Policy Research Institute of Sharif University of Technology. [In Persian].
- Salehi Fereidooni, A., Elmi, Z., & Eisazadeh Roshan, Y. (2020). The effect of brain drain and economic growth in the MENA region. *Macroeconomics Research Letter*, 15(29), 231–259. [In Persian]. <https://doi.org/10.22080/iejm.2020.16282.1682>
- Seifi, A., & Khaleghinejad, M. (2016). Globalization and its effects on immigration of labor force. *Journal of Foreign Policy*, 30(3), 137–162. [In Persian].
http://fp.ipisjournals.ir/article_24960.html

- Sengupta, S., & Mihalache, R. P. (2021). How do immigration impact unemployment and economic prosperity? An extensive investigation from the OECD nations. *Theoretical & Applied Economics*, 28(1), 5–22. <https://store.ectap.ro/articole/1515.pdf>
- Shahabadi, A., & JameBozorgi, A. (2014). The effect of economic, political and civil freedom on migration (By emphasizing on brain drain). *Majlis and Rahbord*, 21(77), 41–69. [In Persian]. https://nashr.majles.ir/article_14.html
- Shahriaripour, R., Amin Bidakhti, A., Mohammadifar, M., & Kiani, K. (2017). Predicting the tendency of elite students to migrate from the country and its effect on their satisfaction and attitude towards their image from the university (Case study: Students in University of Tehran). *Iranian Higher Education*, 8(3), 26–49. [In Persian]. <http://ihej.ir/article-1-910-fa.html>
- Sohbatiha, F., Jamali Mahmuei, H. R., & Mansourian, Y. (2013). Scientometric study of migration of Iranian scholars to the American universities. *Academic Librarianship and Information Research*, 47(3), 273–286. [In Persian]. <https://doi.org/10.22059/jlib.2013.51126>
- Talebi Zeidi, A., & Rezaee, J. (2009). The study of reasons for the migration of academic elites from Mazandaran province during 1991–2001. *Pajouheshgar / Journal of Industrial Strategic Management*, 6(16), 59–68. [In Persian]. <https://sid.ir/paper/151361/en>